

Ludwik TOMIAŁOJĆ

Ptaki okolic Dobrego Miasta w powiecie lidzbarskim

Птицы окрестностей Доброго Мяста в районе Лидзбарка

Birds of the Dobre Miasto region, distr. Lidzbark

Wstęp

Opis terenu badań

Charakterystyczne cechy awifauny

Przegląd systematyczny

Omówienie wyników

Piśmiennictwo

WSTĘP

W zależności od stopnia poznania lokalnej awifauny powiat lidzbarski można podzielić na dwie części. Część północna, zwłaszcza okolice Lidzbarka, jest dobrze zbadana dzięki obserwacjom TISCHLERA (1941), natomiast w południowej sprawa przedstawia się daleko mniej korzystnie. Materiału z tego terenu dostarczyło TISCHLEROWI jedynie kilka jednodniowych wycieczek oraz dane ówczesnych pracowników służby leśnej z tamtejszego nadleśnictwa.

W niniejszym opracowaniu przedstawione są wyniki dziesięcioletnich obserwacji prowadzonych na niewielkim wycinku południowej części powiatu. Z przyczyn od autora niezależnych obserwacje te prowadzono ze zmienną intensywnością. W latach 1954–1956 zbierano spostrzeżenia w ciągu wszystkich pór roku, ze szczególnym nasileniem obserwacji w miesiącach wakacyjnych (kwiecień, czerwiec – sierpień, grudzień). W latach późniejszych ograniczono się niemal wyłącznie do miesięcy wakacyjnych (luty, czerwiec – wrzesień, grudzień). Najslabiej poznane są miesiące: październik–listopad, marzec i maj. W celu częściowego zapelnienia tej luki w sezonie lęgowym w dniach 29 V–1 VI 1962 dokonano gruntownej penetracji całego terenu.

Niejednakowa intensywność obserwacji uniemożliwiła w znacznym stopniu uchwycenie zmian w awifaunie, które mogły nastąpić w badanym okresie. Te braki także zaważyły na ocenie częstości pojawów wielu gatunków przelotnych. Niniejsza praca jest więc przybliżonym odbiciem stanu rzeczywistego awifauny omawianego terenu.

OPIS TERENU

Obserwacje prowadzono w okolicach Dobrego Miasta w powiecie lidzbarskim na powierzchni około 50 km². Na tym obszarze znajduje się odcinek doliny rzeki Łyny o długości ponad 10 km, przylegające do niej jezioro Limajno, a w północnej części obszary pokryte lasami nadleśnictwa Wichrowo. Szerokość doliny rzecznej waha się w granicach od 0,5 do 3 km. Rzeka Łyna (szerokość około 15 m) jest rzeką niziną. Jej brzegi są zniszczone i rozmyte, a zaniedbanie pogłębiania doprowadziło do utworzenia się szeregu stałych i okresowych rozlewisk na miejscach dawnych łąk. Jezioro Limajno (powierzchnia około 2 km², głębokość do 50 m) jest jeziorem oligotroficznym o dość wąskim pasie roślinności przybrzeżnej. Cała okolica jest usiana charakterystycznymi dla Mazur małymi bagienkami, dolami po wydobywym torfie, podmokłymi łąkami, pocięta licznymi rowami melioracyjnymi.

Odmiernym typem zbiornika wodnego jest starorzecze koło Knopina o powierzchni około 4 ha. Dawne starorzecze Łyny, później zamienione w łąkę leżącą poniżej poziomu wody w rzece, a obecnie będące ponownie stałym zbiornikiem wodnym, jest obficie porośnięte palką szerokolistną, *Typha latifolia* L., a przy brzegach turzycami, *Carex* sp. Średnia głębokość tego zbiornika wynosi 1,2 m. Poziom wody ulega dość wyraźnym okresowym wahanom.

Nad Łyną leży Dobre Miasto, liczące około 6000 mieszkańców, jeszcze do 1958 r. posiadające znaczne powierzchnie gruzów. Wychodzące z miasteczka szosy są gęsto wysadzone starymi lipami tworzącymi charakterystyczne aleje. W całej dolinie rzeki rosną liczne zagajniki olchowe, natomiast rzadkością są zarośla wierzbowe i krzewy cierniste.

Pola uprawne zajmują obszary o glebach przeważnie ubogich, piaszczystych o pochodzeniu aluwialnym. Tylko miejscami występują żyzne czarne ziemie torfowiskowe. Pokażna ilość nieużytków rolnych dwójakiego typu: piaszczystych ugorów i powierzchni zabagnionych, także zwraca uwagę obserwatora.

Lasy tworzą dwa większe kompleksy. Pierwszy z nich to lasy miejskie i przylegające do nich obszary nadleśnictwa Wichrowo, których część (po Smolajny, Wichrowo i Międzylesie) była objęta badaniami. Są to drzewostany o różnorodnym składzie gatunkowym i wiekowym, wśród których największą powierzchnię zajmuje bór sosnowy i mieszany zwykle o słabym zwarciu, rosnący na siedliskach boru suchego i świeżego, rzadziej boru bagiennego. Znaczne partie tworzą drzewostany świerkowo-sosnowe. W kilku miejscach występują kilkuhektarowe powierzchnie lasu bukowego, będące najbardziej na wschód wysuniętymi większymi stanowiskami tego gatunku. Drugi kompleks leśny, należący do nadleśnictwa Sarny, leży na zboczach pagórków otaczających jezioro Limajno. Jest on utworzony głównie ze starych drzewostanów bukowych i bukowo-grabowych.

CHARAKTERYSTYCZNE CECHY AWIFAUNY

Ptaki wodne w okolicach Dobrego Miasta są reprezentowane dość nielicznie i występują głównie na małych zbiornikach. Jezioro Limajno wskutek znacznej głębokości i słabego zarośnięcia partii przybrzeżnych posiada małe znaczenie jako miejsce lęgowe. Gnieźdzą się tu nieliczne perkozy dwuczube,

Podiceps cristatus (L.), łyśki, *Fulica atra* L., błotniaki stawowe, *Circus aeruginosus* (L.), bąk, *Botaurus stellaris* (L.), trzy gatunki trzciniaków: *Acrocephalus schoenobaenus* (L.), *A. arundinaceus* (L.), *A. scirpaceus* HERM. oraz kilka innych gatunków. Na całym omawianym terenie nie stwierdzono gnieźdzenia się żadnego przedstawiciela kaczek nurkujących, *Nyrocinæ*, ani bączka, *Ixobrychus minutus* (L.). Za najliczniej gnieźdzące się ptaki wodne należy uważać trzy gatunki: łyśkę, *Fulica atra* L., krzyżówkę, *Anas platyrhynchos* L., oraz kokoszkę wodną, *Gallinula chloropus* (L.). Z ptaków śpiewających związanych z wodą najliczniejszą jest rokitniczka, *Acrocephalus schoenobaenus* (L.), następnie trzciniak, *A. arundinaceus* (L.), i potrzos, *Emberiza schoeniclus* (L.). Są to gatunki zadowolające się najmniejszymi zbiornikami wodnymi.

Wspomniane wyżej bagienka, jeśli tylko leżą wśród lasów, są miejscami lęgów brodzieńców samotnych, *Tringa ochropus* L., kokoszek wodnych, *Gallinula chloropus* (L.) i perkozów, *Podiceps ruficollis* (PALL.). Odmienny niż innych zbiorników wodnych charakter starorzecza koło Knopina umożliwił osiedlenie się na tym zbiorniku dwóch gatunków nie spotykanych na pozostałych powierzchniach wodnych. Gatunkami tymi są: perkoz rdzawoszyi, *Podiceps griseigena* (BODD.), i kureczka zielonka, *Porzana parva* (SCOP.). Obok nich jako lęgowe występują rybitwy czarne, *Chlidonias nigra* L., oraz łabędź niemy, *Cygnus olor* (GM.). Starorzecze to jest zarazem ważnym punktem odpoczynku dla przelotnych przedstawicieli rodziny *Charadriidae*. Szczególnie licznie zatrzymywały się tu przelotne stada w tych latach, kiedy przychodzące do wodopoju duże stado bydła wyniszczyło całkowicie roślinność trawiastą, odsłaniając błotniste brzegi. W końcu lata i jesienią gromadzą się tutaj w dużych ilościach kszyki, *Gallinago gallinago* (L.).

Ta różnorodność przedstawicieli *Charadriidae* jest znamienna tylko dla okresu wędrówek. W sezonie lęgowym spotyka się jedynie kszyki i brodzieńce samotne oraz nieliczne nie gnieźdzące się osobniki innych gatunków. Powodem tego jest brak większych i bezdrzewnych obszarów łąk. Tutejsze wilgotne łąki stwarzają za to dogodne warunki dla gnieźdzenia się kszyków, derkaczy, *Crex crex* (L.), i świergotków łąkowych, *Anthus pratensis* (L.).

Przewaga gleb piaszczystych, typu upraw żytnio-ziemniaczanych, odbija się na awifaunie w formie dominacji skowronka polnego, *Alauda arvensis* L., i nielicznym występowaniu potrzeszca, *Emberiza calandra* L. (gatunek związany z żyznymi glebami). Stosunkowo znaczną liczebność osiąga świergotek polny, *Anthus campestris* (L.), zamieszkujący piaszczyste ugory i pagórki. Na polach spotykamy również często cierniówkę, *Sylvia communis* LATH., oraz rzadziej rokitniczkę, *Acrocephalus schoenobaenus* (L.). W łąkach zbóż nie obserwowano łośówki, *A. palustris* (BECHST.), przypuszczalnie w związku z obfitością właściwych dla niej biotopów. Bardzo sprzyjające warunki do gnieźdzenia się znajduje tu pokląskwa, *Saxicola rubetra* (L.), gdyż pola nie tworzą jednolitych wielkich połaci, lecz są poprzedzielane licznymi miedzami, pastwiskami, ugorami, zabagnionymi nieużytkami itp.

Osiedla ludzkie posiadają awifaunę niewiele odbiegającą od typowej w ogóle dla innych osiedli. Zwraca tu uwagę jedynie brak dzierlatki, *Galerida cristata* (L.), sierpówki, *Streptopelia decaocto* (FRIV.), oraz występowanie kopciuszka, *Phoenicurus ochruros* (GM.), ograniczone do samego miasteczka*. Do 1962 r. nie gnieździł się także kulczyk, *Serinus canaria* (L.). Dość liczna białorzytka, *Oenanthe oenanthe* (L.), zamieszkuje wyłącznie miejsca zmienione w wyniku działalności człowieka, jak: gruzy, stacje kolejowe, wiadukty, budynki mieszkalne itp.

Na omawianym terenie bardzo licznie gnieździ się pliszka siwa, *Motacilla alba* L., oraz łożówka, *Aerocephalus palustris* (BECHST.). Oba gatunki zamieszkują tu bardzo różnorodne miejsca, które niekiedy w innych terenach są całkowicie przez nie omijane.

Omówienie awifauny terenów zadrzewionych sprawia znacznie więcej trudności ze względu na ich mozaikowość. Dość jednolitym biotopem jest las bukowy, w którym prócz najliczniej występującej zięby, *Fringilla coelebs* L., a po niej ksykacza, *Phylloscopus sibilatrix* (BECHST.), dość liczne są: muchołówka mała, *Ficedula parva* BECHST., sikora uboga, *Parus palustris* L., oraz kos, *Turdus merula* L. Największą powierzchnię zajmuje jednak bór sosnowy. W wyniku słabego zwarcia drzewostanów oraz utworzenia licznych zrębów na znacznych przestrzeniach z podsyciem utworzonym głównie przez bezkoralowy, *Sambucus racemosa* L., i maliny, *Rubus* sp., daleko w głąb lasu wnikają dwa gatunki: gąsiorek, *Lanius collurio* L., i pokrzewka jarzębata, *Sylvia nisoria* (BECHST.). Te dwa ptaki razem ze świergotkiem drzewnym, *Anthus trivialis* (L.), nadają specyficzne piętno awifaunie tego biotopu. W partiach świerkowych obok licznych zięb i ksykaczy gnieźdzą się także sosnowki, *Parus ater* L., i stosunkowo niezbyt liczne mysikróliki, *Regulus regulus* (L.). Stale występują tu czyże, *Carduelis spinus* (L.), gile, *Pyrrhula pyrrhula* (L.), a rzadziej pokrzywnice, *Prunella modularis* (L.) i zniczki, *Regulus ignicapillus* (TEMM.).

PRZEGLĄD SYSTEMATYCZNY

Spośród 190 gatunków zaobserwowanych podczas badań 120 gnieździ się, a dalszych 10 prawdopodobnie także należy do tej grupy. We wszystkich przypadkach niepewnych lub przy gatunkach ciekawszych fakt znalezienia, czy też niezalezienia gniazda jest wyraźnie zaznaczony. Wymienione są także wszystkie dane biologiczne i fenologiczne, które na tle dzieła TISCHLERA (1941) są pod pewnymi względami interesujące. Daty przylotu i odlotu podano tylko w razie pewności, że dotyczą one pierwszych lub ostatnich osobników.

Używane w spisie symbole oznaczają:

● — gatunek lęgowy, ● ? — gatunek prawdopodobnie lęgowy, ▲ — gatunek regularnie pojawiający się, △ — gatunek nieregularnie lub rzadko notowany, brak symbolu — charakter występowania gatunku nie został wyjaśniony.

* W 1963 r. stwierdzono gnieźdzenie się kopciuszka w samotnie stojącym zabudowaniu koło Knopina.

△ *Gavia* sp. 22 IX 1958 jeden ptak leciał na północ wzdłuż doliny Łyny.

● *Podiceps cristatus* (L.). Perkoz dwuczuby gnieździ się w ilości 10–15 par na jez. Limajno oraz 1–2 par na sąsiednim małym jeziorku Swobodno. Pierwsze osobniki pojawiają się wiosną najpierw na Łynie: 27 III 1955 — 5 sztuk. Do końca kwietnia trwa przelot osobników północnych: 24 IV 1962 — 80 sztuk na Limajnie. Odlot ptaków miejscowych następuje we wrześniu. Dnia 21 IX 1957 wysoko nad Łyną w kierunku południowym leciało 2 i 6 ptaków. W październiku perkozy są już nieliczne, a ostatnie były notowane 2 XI 1957.

● *Podiceps griseigena* (BODD.). W latach 1956–1958 jedna para gnieździła się na starorzeczu koło Knopina, gdzie wywiodła 1, 2 i 2 młode. Przyłot zanotowałem 27 III 1959. Ptaki przebywały na miejscu lęgowym do końca lipca. Jeszcze 31 VII 1956 na starorzeczu był młody ptak, podczas gdy dorosłych już nie obserwowano. W 1958 r. 3 VII była cała rodzina (2 ad., 2 juv.), 20 VII tylko 1 dorosły z młodymi, które pozostawały tam do 24 VII. Jeden osobnik przelotny pojawił się na starorzeczu w dniach 14–18 IX 1958. Był to również ptak młody.

△ *Podiceps caspicus* (HABL.). Zausznika obserwowałem tylko raz — 24 IV 1955 na jez. Limajno.

● *Podiceps ruficollis* (PALL.). Perkozek gnieździ się w ilości 10 — 15 par na małych bagienkach i jeziorkach leśnych oraz na starorzeczu koło Knopina. W 1962 r. wskutek wycięcia partii lasów otaczających bagienka liczebność tego gatunku nieco spadła. Na starorzeczu koło Knopina gnieździła się jedna para od 1954 do 1962 r., z wyjątkiem r. 1956. Tutaj też w dniach 2 VI 1954 i 23 VI 1955 r. znalazłem dwa gniazda zawierające po 6 jaj. W okresie zimowym perkozka obserwowałem tylko jeden raz 28 XII 1958 na Łynie.

▲ *Phalacrocorax carbo* (L.). Kormorany pojawiają się regularnie w okresie wędrówek na Limajnie i na Łynie. Zawsze są to nieduże stadka.

● *Ardea cinerea* L. Kolonia czapli siwych licząca 100–120 gniazd znajduje się na sosnach na półwyspie jez. Limajno.

△ *Ixobrychus minutus* (L.). Jedynie 18 IX 1958 obserwowałem młodego bączka koło bagienka w pobliżu Knopina.

● *Botaurus stellaris* (L.). Z pewnością gnieździ się jedna para na jez. Limajno, gdzie corocznie słyszy się głos samca. Jedynie w 1962 r. w związku z wysokim stanem wód ptaka tego nie słyszałem.

● *Ciconia ciconia* (L.). Bocian biały jest dość liczny ptakiem gniazdowym. Na 50 km² znajduje się 15 zajętych gniazd. Przyłot zanotowałem: 10 IV 1954, 1 IV 1955, 9 IV 1958, 20 III 1959. Odlot ostatnich ptaków miał miejsce: 29 VIII 1954, 6 IX 1957, 29 VIII 1958. Przelot jesienny jest dość wyraźnie zaznaczony i trwa od około 20 sierpnia do pierwszych dni września. Największe stado liczyło 72 sztuki. Zasadniczym kierunkiem odlotu jest kierunek południowy i południowo-wschodni.

● *Ciconia nigra* (L.). Co najmniej dwie pary bocianów czarnych gnieźdzą się w nadleśnictwie Wichrowo. Jedno znane mi gniazdo było zajęte do 1955 r. Plość podawanych przez TISCHLERA (1941) obserwacji dotyczących przelotu tego gatunku jest niewielka i skłania do wyliczenia wszystkich nowych dat: 22 VIII 1956 — 1 ptak poleciał na południe, 23 VIII 1956 — 1 lecący na północny zachód, 17 IX 1957 — 2 razem leciały na południe, 16 VIII 1958 — 1 w stadzie bocianów białych lecących na południe, 24 VIII 1958 — 1 w kierunku zachodnim, 2 VII 1959 — 1 w kierunku południowym.

Z tych obserwacji najciekawszy jest wspólny przelot obu gatunków bocianów, o których często pisano, że nie tolerują się wzajemnie. Prawdopodobnie ma to miejsce jedynie tam, gdzie ptaki te bardzo rzadko stykają się ze sobą i wówczas reagują podobnie, jak na widok ptaków egzotycznych lub niezwykle ubarwionych.

● *Anas platyrhynchos* L. Krzyżówka jest najliczniej gnieźdzącą się kaczką występującą niejednokrotnie na bardzo małych zbiornikach. Wiosną w niektóre lata, gdy jeziora są jeszcze zamrożone, nad Łyną na odcinku 10 km przebywa do 2000 osobników (np. w 1955 r.), natomiast w innych latach są znacznie mniej liczne, np. 1956 r. — 500 sztuk. Jesienią już w końcu sierpnia na jeziorze przebywa stado liczące do 200 okazów, a w listopadzie do 1000 sztuk. Corocznie pewna ilość ptaków zimuje: 31 XII 1958 — 600 na Limajnie, 1 — 2 II 1959 — 250 na Łynie, 24 — 28 XII 1960 — 1000 na niezamrożonym jeziorze.

● ? *Anas crecca* L. Prawdopodobnie kilkanaście par gnieździ się na bagienkach w lesie miejskim. Gniazd nie znalazłem, lecz stale spotykałem tam po kilka osobników, przeważnie samców np. 30 V 1962 — 5 samców. W okresie przelotów, zwłaszcza wiosną, spotyka się je na Łynie w stadkach liczących do 30 sztuk. Zimą nie były notowane.

● *Anas querquedula* L. Po krzyżówce najliczniej gnieźdzącą się kaczką jest cyranka. Wielokrotnie obserwowałem samice z młodymi, a raz koło Knopina znalazłem porzucone gniazdo. Przyłot pierwszych osobników zanotowałem: 11 IV 1954, 8 IV 1955, 5 IV 1958, a w 1959 r. już 26 III na Limajnie pojawiło się stadko liczące 30 ptaków.

△ *Anas strepera* L. Krakwę obserwowałem tylko dwa razy: 24 IV 1955 dwa ptaki na Limajnie oraz 26 VI 1958 jednego osobnika na stawku przy lesie miejskim. Możliwe, że pojawia się nieco częściej, lecz została przeze mnie przeoczona.

▲ *Anas penelope* L. Świstun pojawia się corocznie w okresie przelotów. Zwykle są to nieduże grupki, a jedynie w początkach kwietnia 1955 r. obserwowałem dwa stada liczące po ok. 30 sztuk (na Limajnie i koło Knopina). W okresie lęgowym 15 VI 1955 spotkałem dwa samce w stadzie kaczorów krzyżówek.

▲ *Anas acuta* L. Rożeniec pojawia się regularnie, zwłaszcza wiosną, zwykle w stadkach do 10 sztuk. Jedynie 27 III 1959 nad terenem przeleciało w kierunku wschodnim stado około 100 osobników.

● ? *Spatula clypeata* (L.). Jedna para prawdopodobnie gnieździła się koło starorzecza w 1955 r. W innych latach w lipcu i sierpniu także spotykałem tam pojedyncze ptaki. Największe stadka przelotne dochodzą do 6–8 osobników: 9 IV 1955 i 5 IX 1957.

▲ *Aythya fuligula* (L.). Czernica jest najczęściej obserwowanym przedstawicielem rodzaju *Aythya* BOIE. Najliczniej pojawia się wiosną, np. w końcu marca 1959 do 50 sztuk. Niekiedy ptaki zatrzymują się na jeziorze do końca kwietnia (24 IV 1962 — 32 osobniki), a nawet w maju czasem spotyka się małe grupki. Od pierwszych dni sierpnia były regularnie notowane, zawsze w małych stadach. Ostatnie 18 osobników obserwowałem 24 XII 1960.

▲ *Aythya ferina* (L.). Głowienkę obserwowałem dość rzadko i zawsze nieznacznie. Wczesną wiosną na Limajnie trafiają się stadka do 10 sztuk, np. 23 III 1959. W sierpniu i wrześniu spotykałem je częściej, lecz w jeszcze mniejszych grupkach. W okresie lęgowym zanotowałem obecność tego gatunku 1 VI 1962 (2 samce i 1 samica) oraz 16 VII 1959 (1 samica).

△ *Aythya nyroca* (GÜLD.). Tylko 28 IX 1958 obserwowałem jednego osobnika na małym bagienku koło Knopina.

● ? *Bucephala clangula* (L.). W okresie lęgowym gągoły były obserwowane na Limajnie 1 VI 1962 — 3 ptaki, w tym 1 samica. W okresie przelotów od 25 marca do połowy kwietnia oraz od początku sierpnia aż do zamarznienia jeziora spotyka się je dość często w stadkach do 10 ptaków. Największą ilość — 25 sztuk widziałem 26 III 1959.

▲ *Mergus merganser* L. Na omawianym terenie nurogęś nie gnieździ się. Najliczniej, bo niekiedy w ilości do 100 osobników, był obserwowany w końcu marca i w początkach kwietnia na Łynie. W tym czasie jeziora mazurskie są jeszcze pokryte lodem. Ostatnie ptaki przebywają w okolicy do końca kwietnia: 24 IV 1962 — 8 sztuk. Ponownie pojawiają się dopiero w listopadzie i niemal corocznie w stadkach do 20 osobników pozostają na Łynie przez całą zimę.

▲ *Mergus albellus* L. Bielaczka obserwowałem dość rzadko, przeważnie po 2–3 osobniki. Jedynie 26 III 1959 na Limajnie było ponad 20 sztuk.

Anser anser (L.). Umiejętność rozpoznawania gęsi opanowałem dopiero w 1958 r., a równocześnie od tego roku znacznie rzadziej odwiedzałem teren w okresie przelotów tych ptaków. Posiadam zatem tylko jedną obserwację tego gatunku: 22 IX 1958 widziałem lecące na zachód stado złożone z 25 sztuk.

Anser albifrons (SCOP.). 27 III 1959 na starorzeczu koło Knopina widziałem 2 ptaki, a jednocześnie wysoko w górze przelatywał w kierunku wschodnim klucz liczący około 100 gęsi, które sądząc według głosów, również nale-

żały do tego gatunku. 28 III 1959 w nocy ponownie słyszałem głosy lecącego stada.

△ *Anser erythropus* (L.). 8 IV 1958 widziałem klucz złożony z 20 ptaków lecących obok jednej gęsi zbożowej, *A. fabalis* LATH., co umożliwiło porównanie ich wielkości. Zauważyłem także obecność białych plam na czole oraz nielicznych ciemnych plam na spodzie ciała.

▲ *Anser fabalis* (LATH.). Jedynie w marcu 1958 r. stado 58 osobników przez dłuższy okres przebywało koło Knopina. Inne obserwacje dotyczą stad przelatujących nad terenem.

Przelot gęsi w okolicy Dobrego Miasta jest dość intensywny tylko wiosną. Przykładami dni o szczególnym natężeniu przelotu są: 29 III 1956 — przeleciało w kierunku wschodnim 480 gęsi, z tego 400 w ciągu pół godziny (od 7³⁰ do 8⁰⁰), a 8 IV 1958 — 260 sztuk. Przeloty w ciągu wiosennego dnia przelatują 2 klucze po 20–50 ptaków. Przelot jesienny jest znacznie mniej intensywny. Na podstawie obserwacji z lat późniejszych przekonałem się, że najliczniej przelatującym gatunkiem jest gęś zbożowa, *Anser fabalis* (LATH.).

● *Cygnus olor* (GM.). W latach 1953–1956 pojedyncze pary łabędzi stale pojawiały się na omawianym terenie, lecz do łęgów nie dochodziło. W 1958 r. jedna para zagnieździła się na rozlewisku powstałym na zatopionej łące w dolinie Łyny. Rozlewisko to było mocno zarosnięte, a jedyna wolna powierzchnia wodna wynosiła zaledwie 100 m². Prawdopodobnie para ta z 4 młodymi oraz kilka innych osobników zimowało na Łynie, gdzie widziałem je 2 II 1959 oraz ponownie w końcu marca 1959 r. W latach następnych jedna para gnieździła się na starorzeczu koło Knopina oraz niekiedy na Limajnie. W ostatnich latach wzrosła ilość łabędzi nie gnieźdzących się. W 1962 r. na Łynie w porze gniazdowej przebywało stado 11 ptaków.

△ *Cygnus cygnus* (L.). 19 i 20 III 1955 na brzegu Łyny koło Knopina przebywało 8 łabędzi krzykliwych.

● *Aquila pomarina* BREHM. Stale gnieźdzą się 2 – 3 pary w lesie nadleśnictwa Wichrowo, gdzie 25 VII 1956 znalazłem opuszczone już gniazdo w pobliżu którego przebywały 3 ptaki. Dnia 24 VI 1955 między Cerkiewnikiem a Bukwałdem (na południe od omawianego terenu) obserwowałem jednego ptaka ubarwionego tak, jak opisywana w literaturze forma „*fulvescens*” zdarzająca się najczęściej u orlika grubodziobego, *Aquila clanga* PALL. Osobnik ten nie posiadał żadnych cech pozwalających na odróżnienie go od orlika krzykliwego. Przypuszczam zatem, że okaz ten był nienormalnie ubarwionym orlikiem krzykliwym.

Przylot pierwszych osobników zanotowałem: 11 IV 1954, 24 IV 1955, 22 IV 1956, 9 IV 1958. Odlot ostatnich miał miejsce: 12 IX 1954, 21 IX 1957, 18 IX 1958. Interesującym i niezbyt zrozumiałym zwyczajem notowanym u tego gatunku są zbiorowe gry powietrzne przypominające właściwe toki. Zwykle obserwuje się je w końcu lipca (24 VII 1955 — 5 osobników, 1 VII 1957 —

4 osobniki, 28 VII 1959 — 5 osobników), a niekiedy jeszcze później: 7 IX 1957 — 4 osobniki.

● *Buteo buteo* (L.). Myszolów zwyczajny jest najliczniej gnieźdzącym się w okolicy drapieżnikiem. Przelot wiosenny jest niezbyt ożywiony, natomiast jesienny — znacznie wyraźniejszy. Lecące grupy rzadko składają się z więcej niż 10 osobników, a tylko 13 X 1955 poza granicami omawianego terenu, koło Olsztyna, obserwowałem lecące stado złożone z 70 ptaków. W okresie od sierpnia do listopada wśród przelatujących ptaków niezwykle często spotyka się bardzo jasno ubarwione osobniki, a czasem nawet grupki tych ptaków. W innych porach roku obserwowałem je znacznie rzadziej. Przymuszczałem wśród młodych ptaków procent osobników jasno ubarwionych jest nieco większy.

Podczas każdej zimy pewna ilość ptaków pozostaje na omawianym terenie. Zwykle spotyka się niewiele ponad 10 osobników, a jedynie zimą 1955/56 stan tych ptaków był o połowę niższy.

● *Buteo lagopus* (BRÜNN.). Myszolów włochaty pojawia się regularnie podczas przelotów. Zimą jest zawsze mniej liczny od poprzedniego gatunku. W czasie ferii zimowych 1955/56 i 1959/60 gatunku tego w ogóle nie zauważyłem. Podczas przelotów jest nieco liczniejszy, np. 8 IV 1958 w ciągu dnia przeleciało 10 osobników.

● ? *Accipiter nisus* (L.). Prawdopodobnie gnieździ się nielicznie w okolicznych lasach, jednak w porze godowej obserwowałem go bardzo rzadko. Podczas przelotów jesiennych bywa obserwowany często i dość licznie. Niekiedy widać razem lecące 2–4 ptaki, np. 29 VIII 1957 — 4 krążące razem, 4 IX 1955 — 2, 3, 4 ptaki lecące na zachód. Zasadniczym kierunkiem przelotu jest kierunek południowo-zachodni. O intensywności mogą świadczyć następujące dane: 21 IX 1957 w ciągu dnia przeleciało 11 osobników, 27 IX 1958 — 8 przeleciało oraz 2 żerowały.

● *Accipiter gentilis* (L.). Kilka par gnieździ się w lasach nadleśnictwa Wichrowo.

△ *Milvus milvus* (L.). Kanię rdzawą widziałem tylko w okresie przelotów: 28 IX 1958 oraz 27 III 1959. Według TISCHLERA (1941) w początkach bieżącego stulecia dwukrotnie stwierdzono gnieźdzenie się jej na terenie nadleśnictwa Wichrowo.

● *Milvus migrans* (BODD.). Co najmniej od 1952 r. gnieźdzą się 1–2 pary w kolonii czapli siwych, *Ardea cinerea* L. W głębi lasów należących do nadleśnictwa Wichrowo prawdopodobnie jest jeszcze jedno gniazdo. Przyłot: 15 IV 1954, 4 IV 1955, 31 III 1959. Ostatnie ptaki widziałem: 27 VIII 1955, 24 VIII 1956, 3 IX 1957.

△ *Haliaeetus albicilla* (L.). 8 IV 1958 jeden dorosły ptak przeleciał wysoko nad terenem w kierunku północno-wschodnim.

● *Pernis apivorus* (L.). Osobad gnieździ się w ilości 1 – 2 par. Jedna para w latach 1957 – 1961 stale zamieszkiwała kolonię czapli, druga para osiadła w lesie koło Dobrego Miasta, gdzie 31 VII 1961 widziałem kilka ptaków jeszcze niezbyt pewnie fruujących. Od końca sierpnia (29 VIII 1959) poprzez cały wrzesień, a zwłaszcza w końcu tego miesiąca, nierzadko obserwowałem pojedyncze ptaki lecące w kierunku południowym lub południowo-zachodnim.

● *Circus aeruginosus* (L.). Błotniak stawowy gnieździ się stale w ilości 2 – 3 par na jez. Limajno, czasem koło Knopina na starorzeczu oraz koło Dobrego Miasta. Przyłot: 9 IV 1955, a w 1959 r. już 26, 28 i 31 marca widziałem pojedyncze ptaki. Ostatnie były obserwowane 24 IX 1955 i 27 IX 1957.

▲ *Circus cyaneus* (L.). Gatunek ten pojawia się regularnie w okresie przelotów. Nierzadko obserwowano stare samce, np. 18 IV 1954, 20 IV 1954 itd. Ostatnie osobniki były obserwowane jeszcze w grudniu, np. 21 XII 1958, natomiast z okresu zimy nie mam żadnych danych.

△ *Circaëtus gallicus* (GM.). 23 IX 1958 jeden osobnik przelatował w kierunku południowym koło Knopina.

▲ *Pandion haliaëtus* (L.). Jedna para prawdopodobnie gnieździ się poza badanym terenem w okolicach jez. Synar. Stamtąd często zalatuje w okolice Dobrego Miasta. W okresie przelotów bywa regularnie obserwowany.

● *Falco subbuteo* L. Stale kilka par gnieździ się w nadleśnictwie Wichrowo, a w 1961 i 1962 r. jedna para osiedliła się w kolonii czapli. Niezwykle wczesny przyłot zanotowałem 4 IV 1958, a ostatniego ptaka – 10 X 1956.

● *Falco peregrinus* TUNST. W 1955 r. jedna para gnieździła się w kolonii czapli koło jez. Limajno. W latach 1956 – 1958 osiedliły się w lasach nadleśnictwa Wichrowo. W ostatnim okresie w porze lęgowej nie były obserwowane. Miesiąc wrzesień jest okresem przelotów i w tym czasie nierzadko obserwuje się te sokoły, zwłaszcza młode osobniki. Ostatnie ptaki pokazują się w październiku. Zimą sokołów wędrownych nigdy nie spotykałem.

△ *Falco rusticolus* L. 24 X 1954 między Knopinem a Dobrym Miastem obserwowałem przelatującego w kierunku zachodnim białozora (TOMIAŁOJĆ, 1958). Ptak leciał nisko i w odległości 40 m. Bardzo jasne upierzenie nasuwa przypuszczenie, że mógł to być podgatunek *Falco rusticolus intermedius* GLOGER.

▲ *Falco columbarius* L. Drzemlik był widywany tylko w okresie wędrówek i nawet zimą nie został stwierdzony. Daty obserwacji: 21 IX i 25 IX 1957, 4 IV 1958, 27 IX 1958 (niezupełnie pewna obserwacja dwóch osobników) oraz 28 IX 1958 (2 ptaki lecące na południe i 1 w kierunku zachodnim). W latach późniejszych w okresie tym nie prowadziłem obserwacji, nie wątpię jednak, że gatunek ten przelatuje corocznie i to dość licznie.

● *Falco tinnunculus* L. Dwie pary pustulek gnieździą się na wieży kościelnej w Dobrym Mieście, gdzie 17 VI 1954 widziałem gniazdo z 5 jajami. W okolicznych lasach gatunek ten nie występuje. Corocznie część osobników pozo-

staje na zimę. Zwykle są to jedynie pojedyncze okazy, a tylko zimą 1954/55 naliczyłem kilka osobników.

● *Tetrastes bonasia* (L.). Co najmniej kilka par gnieździ się w omawianej części lasów nadleśnictwa Wichrowo. 1 VII 1957 widziałem tam samicę z grupką słabo fruwających młodych.

● *Perdix perdix* (L.). W okresie badań stan kuropatw ulegał znacznym wahaniom. Podczas zimy 1953/54 ptaki te wyginęły doszczętnie i latem 1954 r. nie słyszałem ich ani razu. W marcu 1955 r. pojawiły się dość licznie i odtąd były spotykane regularnie. W 1959 r. zapewne w wyniku niezwykle suchego lata kuropatwy silnie się rozmnożyły i po spadnięciu śniegu okazały się niezwykle liczne. 23 XII 1959 w ciągu zaledwie kilkugodzinnej wędrówki spotkałem 104 sztuki. W latach następnych pogłowie tego gatunku zniżyło się do poziomu średniego.

● *Coturnix coturnix* (L.). Przepiórka jest nielicznym ptakiem gniazdowym. Zwykle tylko w dwóch – trzech miejscach odzywają się pojedyncze samce, a jedynie w 1959 r. słyszałem głosy pięciu. 9 VII 1955 koło Knopina znaleziono gniazdo zawierające 13 jaj.

▲ *Megalornis grus* (L.). Jedna para prawdopodobnie gnieździ się na terenie nadleśnictwa Wichrowo poza badaną powierzchnią. Słabo wyrażony przelot przebiega na trasie wschód — zachód. Przyłot: 21 III 1954, 29 III 1956, 26 III 1959. Przelot ostatnich miał miejsce 2 XI 1957.

● *Rallus aquaticus* L. Dość liczny ptak gniazdowy występujący na jez. Limajno, na starorzeczu koło Knopina i na brzegach licznych rozlewisk i rowów w dolinie Łyny. Gniazda nie znalazłem, lecz obserwowałem młode ptaki jeszcze niezdolne do lotu.

● *Porzana porzana* (L.). Liczebność odzywających się samców tego gatunku ulega znacznym wahaniom. W latach 1957–1958 w dolinie Łyny słyszałem około 10 samców, w 1959 r. nie były stwierdzone, a w 1962 r. wabił tylko jeden. 24 VII 1958 koło Knopina znalazłem gniazdo z trzema jajami, z których 26 VII wylęgło się jedno pisklą.

● *Porzana parva* (Scop.). W latach 1955, 1956, 1959 i 1962 kureczki te występowały na starorzeczu koło Knopina w ilości jednej do dwóch par. Gniazda nie udało się odszukać, a tylko kilkakrotnie obserwowałem nie fruwające jeszcze młode. Lata, w których ptaki te nie były notowane, przeważnie charakteryzowały się wysokim stanem wody na starorzeczu lub znacznym stopniem wyniszczenia szuwarów. W sierpniu 1955 zielonki obserwowałem niemal codziennie i to po 3–4 osobniki, a 18 VIII 1955 znalazłem okaz rozbity o druty elektryczne. Przypuszczalnie jest to już okres wędrówek tego gatunku. Ostatnie osobniki widziałem 11 IX 1955 oraz 18 IX 1956.

● *Crex crex* (L.). Derkacz jest liczny ptakiem gnieźdzącym się w całej dolinie Łyny, a niekiedy nawet na wilgotnych polanach w lesie. Widziałem

dwa odnalezione podczas sianokosów gniazda zawierające 11 i 4 jaja (12 VII 1955 i 15 VII 1958).

● *Gallinula chloropus* (L.). Na omawianej powierzchni lęgnie się 20–30 par, które występują na wszystkich większych zbiornikach wodnych, na bagienkach śródleśnych, a nawet na małych dołach po wykopanym torfie. Jednego ptaka schwytano koło Knopina jeszcze 5 XII 1959.

● *Fulica atra* L. Najlicniejszy gatunek spośród ptaków wodnych. Zamieszkuje nie tylko wszystkie większe zbiorniki wodne, lecz także małe bagienka leśne. Od 1958 r. coraz liczniej jest spotykany na rozlewiskach w dolinie Łyny. W 1962 r. stan liczebny łysek był o połowę niższy od przeciętnego. Powodem tego był bardzo wysoki poziom wód oraz stosunkowo chłodna wiosna. Pierwsze osobniki pojawiają się najpierw na Łynie: 27 III 1955, 1 IV 1956, 5 IV 1958 oraz 26 III 1959 (już 40 i 30 sztuk). W ciągu sierpnia większość miejscowych ptaków odlatuje i w okresie późniejszym spotyka się tylko pojedyncze okazy aż do grudnia: 22 XII 1958 — 2 sztuki. W czasie wyjątkowo ciepłej zimy 1960/61 na nie zamrożonym Limajnie 28 XII spotkałem 50 ptaków.

● *Vanellus vanellus* (L.). Czajka dość licznie gnieździ się w dolinie Łyny oraz koło bagienek leżących wśród pól. Odlot miejscowych ptaków zanotowano 19 VII 1958. W ciągu lipca i sierpnia w okolicy przebywają stada liczące do 60 osobników, a we wrześniu i październiku już tylko nieliczne, pojedyncze ptaki. Przelot wiosenny również wyrażony jest słabo.

△ *Charadrius hiaticula* L. 28 III 1959 obserwowałem jedną sieweczkę obróbną lecącą w kierunku północno-wschodnim, a 1 IV 1959 jedną żerującą na starorzeczu koło Knopina. Przypuszczalnie gatunek ten przelatuje liczniej, niż to podałem, ponieważ z pewnością bywał niekiedy przeoczony.

● *Charadrius dubius* SCOP. W 1958 r. jedna para gnieździła się koło starorzecza w pobliżu Knopina. Przedtem ani potem gatunek ten nie był notowany.

△ *Pluvialis apricaria* (L.). Tylko 27 IX 1957 widziałem przelatujące stadko 19 siewek złotych. Prawdopodobnie widziana 18 VIII 1957 grupka 7 dużych siewek również składała się z osobników tego gatunku.

● *Gallinago gallinago* (L.). Kszyk występuje licznie na wilgotnych łąkach doliny Łyny. Gniazda nie udało mi się odszukać. Przyłot: 3 IV 1954, 4 IV 1955, 5 IV 1958, 26 III 1959. W okresie wędrówki jesiennej zbiera się w znacznych stadach na starorzeczu. W 1957 r. od lipca do końca września spotykałem tam przeciętnie po 20 ptaków, a niekiedy wielokrotnie więcej: 17 VIII 1957 — 75 sztuk, 21 VIII 1957 — 114. W 1958 r. już w lipcu przebywało do 50 okazów a najwięcej — 120 — zanotowałem 26 VIII. Ostatnie kszyki były obserwowane 3 XI 1958.

● ? *Scolopax rusticola* L. Prawdopodobnie gnieździ się w lasach nadleśnictwa Wichrowo, gdzie 10 i 17 IV 1955 spotkałem jednego oraz trzy ptaki. W okresie przelotów obserwowałem ją znacznie częściej.

▲ *Numenius arquata* (L.). Kulika wielkiego obserwowałem pięciokrotnie: 21 IV 1956, 28 III 1959, 2 VIII 1956, 29 VII 1962. Były to pojedyncze ptaki, a jedynie 30 VII 1962 przeleciało w kierunku zachodnim 15 osobników.

△ *Numenius phaeopus* (L.). 30 VII 1954 jeden ptak, bardzo mało płochliwy, żerował na łądze koło starorzecza.

▲ *Limosa limosa* (L.). Rycyki obserwowałem dość rzadko. Wiosną są to najczęściej pary lub pojedyncze ptaki: 18 IV 1954, 22 IV 1957, 1 IV 1959. Latem zjawiają się w liczniejszych grupkach, lecz także rzadko: 16 VIII 1955 — 14, 17 VII — 1, 18 VII 1959 — 4 sztuki.

● *Tringa ochropus* L. Corocznie gnieździ się 4 do 5 par w lesie nadleśnictwa Wichrowo oraz 1 para w lesie bukowym (nadleśnictwa Sarny), gdzie 29 V 1962 widziałem jedno pisklę w puchu. Przyłot pierwszych ptaków zanotowałem: 4 IV 1954, 4 IV 1955, 31 III 1956, 5 IV 1958. W ciągu kwietnia brodziec samotny jest najczęściej obserwowanym przedstawicielem rodzaju *Tringa*. W tym czasie nad Łyną koczują grupki liczące do 5 osobników. Już od 20 czerwca brodziec te ponownie pokazują się na terenach bezleśnych i szczególnie liczne stają się w miesiącu lipcu.

▲ *Tringa glareola* L. Brodziec leśny jest regularnie notowany w okresie swych wędrówek między 24 VI a 16 IX (daty z 1957 r.). W lipcu i sierpniu jest najliczniejszym z brodzieców, gdyż zatrzymuje się niekiedy w stadach do 30 sztuk. Bardzo licznie przelatuje nad terenem w deszczowe noce. W okresie lęgowym 29 V 1962 koło Knopina widziałem 2 nie gnieźdzące się osobniki.

▲ *Tringa totanus* (L.). Gatunek ten obserwowałem jedynie w okresie wędrówek i to nielicznie. Wiosną widziałem go 1 i 5 kwietnia 1958. Z okresu jesienno-ego posiadam sześć obserwacji zawartych między datami: 9 VII i 17 IX.

▲ *Tringa erythropus* (PALL.). Brodziec śniadego obserwowałem sześciokrotnie: 2 i 11 IX 1957 — 2 i 1 koło Knopina, 25 VIII 1958 — 5 lecących na południe, 14 IX 1958 i 5 VIII 1961 — 1 i 1 lecący na południowy zachód, 29 VIII 1959 — 1 lecący na północny zachód.

▲ *Tringa nebularia* (GUNN.). Obserwowany tylko jesienią i zawsze pojedynczo: 5 VIII 1954, 17 VIII 1957, 23 VIII 1958, 18 IX 1958, 2 VII 1959, 29 VIII 1959 i 26 VII 1962.

▲ *Actitis hypoleucos* (L.). Brodziec piskliwy jest regularnie notowany w czasie przelotów. Na brzegu Limajna pojawiają się niekiedy stadka po 6–8 ptaków. W okresie lęgowym tylko 29 V 1962 widziałem jednego koło Knopina. Według TISCHLERA (1941) na odcinku Dobre Miasto — Lidzbark nad Łyną gnieździło się kilka par.

△ *Calidris minuta* (LEISL.). 23 VIII 1958 oraz 17 IX 1958 na starorzeczu zatrzymały się pojedyncze osobniki.

△ *Calidris temminckii* (LEISL.). 19 VII 1958 jeden ptak żerował na starorzeczu koło Knopina.

△ *Calidris alpina* (L.). W 1958 r. w wyniku wydeptania przez bydło roślinności trawiastej na brzegach starorzecza powstały niewielkie powierzchnie ilaste. Widziałem wówczas następujące ilości biegusów zmiennych: 20 VII — 1, 21 VII — 2, 18 IX — 1, 19 IX — 10, 20 IX — 4, 2, 1. W innych latach obecności tego gatunku nie zanotowałem.

▲ *Philomachus pugnax* (L.). Bataliony obserwowałem każdego roku w okresie od 23 VI (1958) do października, w stadkach do 10 osobników.

Larus fuscus L. Wiosną 1955 r. zanotowałem przelot mew żółtonogich wzdłuż doliny Łyny w kierunku północnym: 14 V — 1 na Limajnie, 22 V — 3 lecące w kierunku północno-zachodnim, 25 V — 7, 1 VI — 3, 8 VI — 1, — ostatnie 3 obserwacje dotyczyły ptaków lecących na północ.

W innych latach regularnych obserwacji w maju nie prowadziłem. W 1957 r. 16, 21 i 26 września nad doliną Łyny poleciało na południe 80, 1, 6 dużych mew, *Larus* sp.

▲ *Larus ridibundus* L. Śmieszki nie gnieźdzą się w okolicach Dobrego Miasta. W końcu marca i początkach kwietnia przelatują w stadach do 100 sztuk w kierunku północnym wzdłuż doliny Łyny. Przelot jesienny jest prawie niezauważalny. 3 II 1959 jedna dorosła śmieszka przebywała na Łynie w Dobrym Mieście.

● *Chlidonias nigra* (L.). Zaniedbanie regulacji Łyny doprowadziło do częstego zalewania łąk, a następnie do powstania stałych rozlewisk będących ulubionym miejscem żerowania tej rybitwy. W 1955 r. 3 pary osiedliły się na starorzeczu. W 1958 r. gnieździły się tam ponownie, w ilości 4 par. W 1962 r. kolonia ta liczyła 10 gniazd, a jednocześnie koło Swobodna na rozlewisku powstała druga licząca tyle samo gniazd. TISCHLER (1941) nie wymienia żadnego stanowiska tego gatunku dla powiatu lidzbarskiego.

▲ *Sterna hirundo* L. Pojedyncze osobniki (rzadko do 3) pojawiają się w okresie lęgowym. W 1958 r. prawdopodobnie w pobliżu badanego terenu gnieździła się przynajmniej jedna para, gdyż w ciągu czerwca i lipca były notowane wielokrotnie. 4 VII 1959 na Limajnie przebywał jeden ptak dorosły z karmionym jeszcze młodym.

● *Columba oenas* L. Od 1955 r. jedna para stale gnieździ się na półwyspie jez. Limajno w kolonii czapli. W 1954 r. kilka par stale spotykałem w sąsiedztwie dziuplastych sosen w nadleśnictwie Wichrowo, a także słyszałem głos samca w lesie nadleśnictwa Sarny. W sierpniu siniaki zbierają się w grupy liczące niekiedy do 30 sztuk i nocują gromadnie na drzewach położonych wśród łąk. We wrześniu przelotne stada liczą po 80 osobników, jednak znacznie częściej ptaki te lecą mniejszymi grupkami razem z grzywaczami.

● *Columba palumbus* L. Grzywacz jest najliczniej gnieźdzącym się gołębkiem. Zamieszkuje zarówno lasy jak i przydrożne aleje. Jesienią przelatuje w stadach po 100 – 500 osobników.

- *Streptopelia turtur* (L.). W latach 1952 – 1953 w miesiącach letnich nierzadko spotykałem po 10 turkawek żerujących na ścierniskach. Później rzadko słyszałem głos tego gatunku lub widziałem go w locie. Ostatnio na całym terenie gnieździło się prawdopodobnie nie więcej jak 5 par. Gniazda nie udało się znaleźć. W lipcu i sierpniu turkawki są bardziej ruchliwe i nieco częściej pojawiają się na otwartych przestrzeniach. Jesienią ostatnie osobniki były obserwowane 18 IX 1956 i 21 IX 1957.
- *Cuculus canorus* L. Kukułka jest dość liczny ptakiem gniazdowym.
Tyto alba (SCOP.). W 1952 r. znalazłem jedną płomykówkę rozbitą o druty, a drugą schwytano w Knopinie. 29 VIII 1954 w Knopinie zabito następną. O gnieźdzeniu się tej sowy nie mam żadnych wiadomości.
- *Athene noctua* (SCOP.). Od kilkunastu lat gnieździ się jedna para (niekiedy dwie pary) koło Knopina w na uboczu stojącym gospodarstwie. W 1956 i 1957 r. pójdzki nie były tam notowane i pojawiły się ponownie dopiero w 1958 r. Możliwe, że ten fakt jest wynikiem stosunkowo ostrej zimy 1955/56.
- *Strix aluco* L. Na omawianym obszarze najczęściej spotykaną sową jest puszczyk. Stale występuje również w samym Dobrym Mieście. Otrzymałem jedno jajo ze znalezionej legu tego gatunku.
- *Asio otus* (L.). Sowa uszata gnieździ się nierzadko w zagajnikach sosnowych położonych wśród pól. W 1952 i 1953 r. znalazłem dwa gniazda z 6 młodymi oraz widziałem rodzinę także złożoną z 6 młodych. 3 IX 1959 koło Knopina znaleziono pisklę ze spóźnionego legu. Podczas silnego mrozu 27 II 1955 jeden ptak pojawił się w sadzie położonym koło samotnego gospodarstwa.
- *Caprimulgus europaeus* L. Lelek gnieździ się na polanach w nadleśnictwie Wichrowo, skąd w 1954 r. otrzymałem skorupkę jaja zabranego z gniazda po wylęgnięciu się jedyne pisklęcia. 9 i 11 VIII 1957 widziałem o zmroku pojedyncze ptaki lecące nisko nad polami na zachód. Możliwe, że były to osobniki przelotne.
- *Apus apus* (L.). Jerzyk gnieździ się dość licznie w Dobrym Mieście nawet pod dachami budynków parterowych. Oprócz tego po kilka par zamieszkuje samotne budynki kolejowe. W sierpniu trwa masowy przelot, gdyż stada liczące po 100–200 osobników pojawiają się nagle i równie szybko znikają. Jeszcze 20 VIII 1956 około 200 ptaków pojawiło się nad Dobrym Miastem. Ostatnie obserwowałem: 21 IX 1955, 18 IX 1956, 18 IX 1957, 21 i 22 IX 1958. Niewątpliwie są to już osobniki pochodzące z północy.
- *Alcedo atthis* (L.). Gnieździ się nad Łyną w ilości 2–3 par. Przynajmniej jedna para zamieszkuje rzeczkę w głębi nadleśnictwa Wichrowo. Znalazłem norki legowe koło Knopina i koło Kosynia. W tym ostatnim miejscu w 1962 r. naliczyłem aż 10 głębokich norek, co świadczy o znacznym już wieku tego stanowiska. Od początku października do grudnia zimorodki są znacznie częś-

kiej obserwowane niewątpliwie w rezultacie napływu obcych przelotnych osobników. W zimie niekiedy spotykałem je nad Łyną.

Coracias garrulus L. TISCHLER (1941) podaje, że w nadleśnictwie Wichrowo gnieździły się 2-3 pary. Podczas moich obserwacji gatunku tego nie spotkałem ani razu.

● *Upupa epops* L. Gnieździ się w ilości 1-2 par. Jedna para od 1952 do 1954 r. gnieździła się pod dachem samotnego zabudowania koło Knopina, w latach 1954-1955 zajmowała dziuplę w oddaleniu 500 m od pierwszego stanowiska. W 1956 i 1957 r. para ta nadal przebywała w najbliższej okolicy. Później dudki nie były notowane w tym miejscu, a jedynie w odległości 3 km w 1959 r. stwierdziłem gniazdowanie. W 1962 r. 21 IV dwa ptaki pojawiły się na dawnym stanowisku, lecz tym razem do budowy gniazda nie doszło. Podane fakty wskazują na znaczne przywiązanie ptaków do miejsc lęgów.

Picus viridis L. Tylko 8 IV 1958 słyszałem głos godowy tego gatunku, a prócz tego trzykrotnie widziałem bliżej nie rozpoznanego dzięcioła, *Picus* sp. TISCHLER (1941) wymienia nadleśnictwo Wichrowo jako stałe miejsce nielicznego gnieźdzenia się tego gatunku.

● *Dendrocopus major* (L.). Jest to najliczniejszy lęgowy gatunek dzięcioła. Już w lipcu na drzewach wśród pól pokazują się pierwsze przelotne osobniki: 4 VII 1955 - 2, 16 VII 1955 - 1. W 1956 r. czterokrotnie notowałem je w okresie od 2 VIII do 4 IX. W 1957 r. obserwowane były tylko dwukrotnie podczas przelotu w kierunku zachodnim. Natomiast w 1958 r. miał miejsce wyraźny nalot tego gatunku. Już 6 VIII widziałem pierwszego, a później do 29 IX aż 11 razy obserwowałem przeważnie pojedyncze, dwa razy po 2 i raz 3 osobniki podczas przelotu w kierunku południowo-zachodnim. W okresie zimowym dzięcioły duże występują w lasach nierównomiernie i nielicznie. W lutym 1959 r. na pięciokilometrowej trasie w borach mieszanych nadleśnictwa Wichrowo spotkałem 9 sztuk, podczas gdy na takiej samej trasie w lesie bukowym (nadleśnictwo Sarny) tylko jednego. W tym samym okresie na półwyspie jez. Limajno porośniętym borem sosnowym o powierzchni około 10 ha (dziesięciokrotnie mniejszej) przebywało 16 osobników. Przechodzenie dzięciołów na żywienie się pokarmem roślinnym następuje już w pierwszych dniach sierpnia.

● *Dendrocopus minor* (L.). Nieliczny ptak gniazdowy. 3 VII 1954 oraz 2 VII 1955 widziałem rodziny tych ptaków zaraz po opuszczeniu dziupli w parku koło Dobrego Miasta. Od końca lipca (26 VII 1958) pojawiają się pojedyncze osobniki na drzewach wśród pól. Jeszcze wyraźniej zaznacza się to we wrześniu. Przepuszczalnie również i ten dzięcioł koczuje na znacznych przestrzeniach.

▲ *Dendrocopus medius* (L.). Gnieźdzenia się dzięcioła średniego nie stwierdziłem. Obserwowałem jedynie pojedyncze okazy: 6 VIII 1956 i 23 VIII 1957 w nadleśnictwie Wichrowo, oraz zimą: 30 XII 1958 w Kosyniu, 2 II i 6 II 1959 w nadleśnictwie Sarny.

▲ *Dryocopus martius* (L.). Nieliczny ptak gniazdowy zamieszkujący tylko większe kompleksy leśne. Pustą dziuplę tego gatunku znalazłem na półwyspie jez. Limajno. Bardzo rzadko pojawia się nad polami, jedynie w 1956 r. widziałem cztery razy przelatujące pojedyncze ptaki.

● *Jynx torquilla* L. Liczny ptak lęgowy w związku z obfitością starych przydrożnych drzew pełnych dziupli. Liczebność tego ptaka ulega jednak znacznym wahaniom; w 1957 r. był obserwowany zaledwie kilka razy. Przyłot: 20 IV 1962, a ostatniego ptaka widziałem 8 IX 1956. Interesujące, że w sierpniu nierzadko słyszy się jego głos godowy.

▲ *Eremophila alpestris* (L.). Z okresu właściwej zimy posiadam tylko jedną obserwację: 4 I 1958 słyszałem głosy kilku lecących na zachód górniczków. Pozostałe obserwacje dotyczą przelotu jesiennego. Daty: 23 XII 1955 — 1 (obserwacja niezupełnie pewna), 2 XI 1957 — 17, 5, 3, 5 lecących na zachód i północny zachód, 3 XI 1957 — 1 lecący na północny zachód, 23 XII 1957 — 2 koło Knopina, 3 XI 1958 — 3 lecące na zachód, 1 głos, 22 XII 1958 — głos jednego ptaka, 23 XII 1959 — 3-4 na zachód koło Dobrego Miasta. Dane te zebrałem podczas 2-4 dniowych pobytów w terenie w początkach listopada oraz w czasie ferii zimowych. Jeśli się weźmie pod uwagę fakt, że przelot górniczków trwa od połowy października do końca grudnia, wówczas ilość danych TISCHLERA (1941) wyda się niesłychanie szczupłą. Jednak autor ten zwraca uwagę na spadek liczebności górniczków w latach 1924-1941. Porównanie z danymi z okolic Dobrego Miasta wykazuje, że liczebność ta ulega wielkim i długotrwałym wahaniom. Również w Meklenburgii stwierdzono wyraźny wzrost częstości spostrzeżeń tego ptaka od 1951 r. (NEHLS, 1959).

△ *Galerida cristata* (L.). Koło Dobrego Miasta dzierlatkę obserwowałem tylko trzy razy: zimą 1953 r., od 25 do 28 XII 1962 pojedyncze osobniki w Dobrym Mieście i 16 X 1956 trzy przelotne koło Knopina. Potwierdza to zdanie TISCHLERA (1941), że gatunek ten po 1929 r. w okolicach Lidzbarka stał się rzadkością.

● *Lullula arborea* (L.). Dość liczny ptak gniazdowy. Od 1958 r. nastąpił niewielki wzrost liczebności w związku z wycinaniem znacznych połaci lasu. Podczas wędrówki wiosennej ptaka tego obserwuje się nielicznie, natomiast jesienią przelatuje w stadach do 50 osobników. Początek przelotu jesiennego: 25 IX 1955, 14 IX 1956, 5 IX 1957, 18 IX 1958. Jako przykład szczytowego dnia może służyć dzień 21 IX 1957, w którym od godz. 6⁰⁰ do 12⁰⁰ przeleciało 160 ptaków, z tego 126 między godz. 7⁰⁰ a 8⁰⁰. 2 I 1958 około 20 ptaków o sylwetkach i locie charakterystycznym dla tego gatunku poleciało na zachód, a 4 I 1958 dwa osobniki zerowały koło stacji kolejowej w Dobrym Mieście (warstwa śniegu około 15 cm grubości).

● *Alauda arvensis* L. Skowronek polny gnieździ się na badanym terenie bardzo licznie. Intensywny przelot jesienny trwa od połowy września do grud-

nia. Jeszcze 12, 24 i 25 XII 1954 pojedyncze osobniki leciały na zachód, a 26 XII 1959 jeden przebywał koło stogów zboża. Wyjątkowo wczesny powrót miał miejsce 6 II 1957. Inne daty przylotu: 6 III 1954, 16 III 1955.

● *Riparia riparia* (L.). Liczny ptak lęgowy. Co najmniej od 1950 r. istnieje w zwirowni koło Knopina kolonia złożona z 50–150 par. W 1954 i 1962 r. po kilkanaście par gnieździło się w urwistych brzegach Łyny, a w 1959 r. — 50 par koło wsi Barcikowo (3 km od pierwszej kolonii). Ostatnia kolonia została założona w ścianie dołu po wykopanym torfie, a gniazda znajdowały się zaledwie 50 cm nad poziomem wody.

● *Hirundo rustica* L. Dymówka jest najliczniejszą z jaskółek. 5 IX 1957 oraz 13 IX 1957 w dwóch gniazdach były jeszcze pisklęta. Ciekawe, że jedno z tych gniazd znajdowało się pod okapem na zewnątrz budynku. Ostatnie ptaki widziałem 17 X 1954 i 4 X 1955.

● *Delichon urbica* (L.). Nieliczny ptak lęgowy. Kolonia licząca kilkanaście gniazd znajduje się w dużym gospodarstwie koło Knopina.

● *Oriolus oriolus* (L.). Dość liczny ptak lęgowy. Gniazd nie znalazłem, lecz wielokrotnie widziałem lotne młode karmione przez rodziców. Obserwacje przelotu: 20 VIII 1958 — 2 lecące w kierunku południowo-wschodnim i 25 VIII 1958 — 1 samiec lecący na zachód. Ostatnie osobniki obserwowałem 4 IX 1956 oraz 1 IX 1958 (rodzina, młode jeszcze karmione przez rodziców).

● *Garrulus glandarius* (L.). Sójka gnieździ się dość licznie w okolicznych lasach. We wrześniu 1955 r. przelatywały na zachód grupy liczące niekiedy do 30 osobników.

● *Pica pica* (L.). Sroka gnieździ się dość licznie na całym terenie. Ciekawym zjawiskiem jest zbieranie się tego gatunku w dość duże stada, o których już pisał TISCHLER, przypuszczając, że mają one raczej bardziej charakter socjalno-seksualny niż wędrownkowy. Koło Dobrego Miasta zgrupowania noclegowe srok rzadko liczą powyżej 20 ptaków, natomiast parokrotnie notowano większe stada, zwykle podczas przelatywania nad badanym terenem: 21 III 1954 — około 50 sztuk poleciało wysoko w kierunku wschodnim, 23 XII 1954 — 13 i 39 wysoko nad Dobrym Miastem poleciało w kierunku północno-wschodnim (nad lasy nadleśnictwa Wichrowo), 6 II 1955 — kilkadziesiąt na skraju Dobrego Miasta, 21 III 1955 — kilkadziesiąt wysoko nad Dobrym Miastem poleciało na wschód. Na podstawie wymienionych obserwacji można przypuszczać, że są to raczej koczujące stada.

● ? *Nucifraga caryocatactes caryocatactes* (L.). W lasach nadleśnictwa Wichrowo spotkałem ją trzykrotnie: koło Kosynia, Wichrowa i koło Międzylesia. Są to obserwacje z 20 VIII i 7 IX 1957 oraz z 4 VIII 1961. Ostatnia data oznacza obserwację dwóch ptaków wizualnie wydających się identycznie ubarwionymi, jednak jeden z nich karmił drugiego. Ptak karmiony trząsał skrzydłami i wydawał pisk, podobnie jak to czynią pisklęta. Według TISCH-

LERA (1941) w nadleśnictwie Wichrowo w latach 1925–1928 stwierdzono regularne gnieźdzenie się jednej pary, a stan w całym nadleśnictwie szacowano na 3–4 pary.

△ *Nucifraga caryocatactes macrorhynchos* BREHM. W 1954 r. podczas inwazji tego podgatunku, opisywanej już przez KUMARIEGO (1960), koło Dobrego Miasta również pojawiły się mało płochliwe osobniki prawdopodobnie należące do tej formy. Daty obserwacji (1954 r.) 12 IX — 4 i 5 ptaków lecących w kierunku południowo-zachodnim, 23 IX — 1 w Bukwałdzie (poza granicą terenu). 24 IX — 1 koło Dobrego Miasta, 25 IX — 1 koło Dobrego Miasta (informacja ustna), 26 IX — 1 i 4 lecące na południe oraz 3 na zachód, 3 X — 4 lecące na południowy zachód. Według KUMARIEGO (1960) pierwsze osobniki w Niemczech zanotowano 14 IX, a w Czechosłowacji 10 IX. Z terenów polskich dotąd brak jakichkolwiek publikowanych wiadomości. Obserwowane osobniki odznaczały się małą płochliwością i niekiedy siadały na budynkach mieszkalnych. 27 VII 1955 jeszcze raz obserwowałem ten gatunek poza obszarami leśnymi, kiedy to 3 ptaki leciały wzdłuż drogi wiodącej na wschód. Możliwe, że był to powrotny przelot syberyjskiej formy.

● *Corvus monedula* L. Kilkanaście par kawek stale gnieździ się na wieży kościelnej w Dobrym Mieście, a także po kilka par na kościółkach w Cerkiewniku i w Głotowie. Część osobników pozostaje na zimę.

● *Corvus frugilegus* L. Gawron gnieździ się stale w ilości kilkunastu par na drzewach koło kościółka w Cerkiewniku. Corocznie pewna ilość ptaków zimuje w Dobrym Mieście. Tworzą tam zwykle stado liczące 30–80 sztuk, a jedynie zimą 1958/59 pozostało tylko 5 sztuk.

● *Corvus corone cornix* L. Gnieździ się dość licznie w dolinie Łyny i na brzegach lasów. Dnia 14 III 1955 wieczorem na dużej wysokości licznie leciały grupki ptaków przelotnych w kierunku wschodnim, podczas gdy nisko przelatywały stada, jak codzień, zdążające na nocleg w kierunku południowym.

● *Corvus corax* L. Kruk stale gnieździ się w ilości 2–3 par. Zajęte gniazdo znalazłem 5 IV 1958 koło wsi Barcikowo. W czasach TISCHLERA gatunek ten nie występował na terenach całej Warmii.

● *Parus palustris* L. Podobnie jak koło Lidzbarka (TISCHLER, 1941), na badanym terenie sikora uboga jest stosunkowo liczny ptakiem. Pod tym względem niewiele ustępuje bogatce, *Parus major* L., oraz sosnowce, *Parus ater* L. Szczególnie licznie spotyka się ją w okresie zimowym, kiedy to jest często notowana nie tylko w lasach, lecz i w osiedlach ludzkich. Liczebność stad zwykle nie przekracza 15 osobników.

● *Parus montanus* BALD. Sikora czarnogłowa występuje we wszystkich lasach oraz koło jez. Limajno. Pod względem liczebności ustępuje wszystkim sikorom z wyjątkiem czubatki, *Parus cristatus* L. Gniazd nie udało się odszukać, lecz wielokrotnie spotykałem śpiewające samce, a później całe rodziny

wędrujące po lasach. Niekiedy już w lipcu (26 VII 1959), a zwłaszcza we wrześniu pojawiają się pierwsze grupki na drzewach wśród pól, oznaczając tym samym początek koczowania. Szczególnie liczne były w okresie od sierpnia 1958 do marca 1959 r. Zimą niektóre grupki składają się z osobników już na oko odznaczających się większymi rozmiarami i bardzo jasnym upierzeniem. Przypuszczalnie są to przedstawiciele podgatunku *Parus montanus borealis* SELYS.

● *Parus cristatus* L. Gnieździ się nielicznie w lesie nadleśnictwa Wichrowo. Bardzo rzadko pojawia się na drzewach wśród pól: 27 VI 1957 — 1 oraz 30 VI 1958 — 2 lecące na zachód. Również zimą należy do najmniej licznych sikor.

● *Parus ater* L. Sosnówka zamieszkuje lasy iglaste i mieszane. Gniazda nie znalazłem, jednak z pewnością tam się gnieździ dość licznie. TISCHLER (1941) podaje jedynie trzy daty obserwowanych przez niego przelotnych sosnówek w sąsiednim powiecie bartoszyckim. Liczne dane dotyczą wybrzeża, a zwłaszcza Mierzei Kurońskiej. Najwcześniejszy początek przelotu zanotowano tam 13 IX 1935.

Na badanym terenie obserwowałem przelot tych sikor koło Knopina, który leży między dwoma kompleksami leśnymi oddzielonymi od siebie pasmem pól o szerokości 4 km. W 1954 r. w październiku widziałem kilkakrotnie lecące sosnówki. W 1955 r. przelotu nie zanotowałem. W 1956 r. miał miejsce przelot o charakterze inwazyjnym. Już 28 VIII widziałem pierwsze 10 sosnówek lecących nad polami. Później obserwowałem głównie pojedyncze osobniki, a dopiero 24 IX rozpoczął się intensywny przelot. W tym dniu od godz. 11⁰⁰ do 12⁰⁰ w pasie o szerokości około 200 m przeleciało 100 ptaków w stadkach po 20 sztuk. 27 IX koło Głotowa ptaki przelatowały w kierunku południowym, kierując się do lasu nadleśnictwa Sarny, natomiast nieco później koło Knopina stwierdziłem dalszy przelot w kierunku zachodnim. Największe stado liczyło 51 osobników. W październiku obserwacji nie prowadziłem.

W 1957 r. przelot był mniej intensywny. Pierwsze stado przeleciało już 24 VIII. Potem do 20 IX stale spotykałem małe grupki, a większe ilości notowałem rzadko: 21 IX — 30 i 18, 26 IX — 11 i 30. Podczas krótkotrwałego pobytu w terenie jeszcze 2 XI widziałem 2 sosnówki przelatujące w kierunku zachodnim. W 1958 r. obserwacje rozpocząłem 14 IX i już w tym dniu zaobserwowałem dość ożywiony przelot.

W okresie zimowym sosnówka przebywa w lasach nadleśnictwa Wichrowo, gdzie jest wtedy najliczniejszym gatunkiem po mysikróliku, *Regulus regulus* (L.).

● *Parus caeruleus* L. Sikora modra jest nielicznym gnieźdzącym się ptakiem. W drugiej połowie września 1957 i 1958 r. widziałem stadka do 20 sztuk, lecące w kierunku południowo-zachodnim.

● *Parus major* L. Najliczniejszy gatunek sikory. Większość osobników zimuje w osiedlach.

● *Aegithalos caudatus caudatus* (L.). Raniuszek występuje nielicznie we wszystkich lasach. Na półwyspie jez. Limajno, gdzie stale gnieździ się kilka

par, już 22 VIII 1956 widziałem stado 40 ptaków. Zimą notowałem stada dochodzące do 30 sztuk.

● ? *Remiz pendulinus* (L.). Możliwe, że w 1959 r. jedna para gnieździła się w pobliżu badanego terenu, gdyż obserwowałem młode ptaki: 18 VII — 3 młode na starorzeczu koło Knopina, 22 VII — 1 nad Łyną, 23 VII — 4 młode na starorzeczu. TISCHLER (1941) w powiecie bartoszyckim gatunku tego zupełnie nie obserwował, ani też nie otrzymał żadnych wiadomości o jego występowaniu z całych środkowych i południowych Mazur.

● *Sitta europaea* L. Kowalik występuje we wszystkich lasach niezbyt licznie. Dziupłę z młodymi z późnego lęgu widziałem jeszcze 10 VII 1958.

● *Certhia familiaris* L. Gnieździ się we wszystkich lasach oraz na cmentarzu w Dobrym Mieście.

● ? *Certhia brachydactyla* BREHM. Z całą pewnością był obserwowany 1 I 1960 na skraju lasu koło Barcikowa razem z kilkoma pełzaczami leśnymi oraz 4 VIII 1961 jeden śpiewający ptak na brzegu lasu koło Dobrego Miasta. TISCHLER (1941) pełzacza ogrodowego napotkał tylko jeden raz w Lidzbarku.

● *Troglodytes troglodytes* (L.). Dość liczny ptak lęgowy. Corocznie 4–5 strzyżyków zimuje w Dobrym Mieście oraz kilka dalszych w lasach i zagajnikach w pobliżu niezamarzającej wody. Zimą 1958/59 były nieco liczniejsze niż zwykle.

● *Turdus viscivorus* L. Paszkoć gnieździ się w lesie nadleśnictwa Wichrowo. W rezultacie wycięcia znacznych partii lasu od 1958 r. ptak ten stał się liczniejszy niż dawniej. W lipcu i sierpniu spotyka się stada do 20 osobników. W okresie przelotów większe grupki spostrzegłem: 1 XI 1955 — 24 lecące na zachód, 9 IX 1957 — 12 w tym samym kierunku. Zimą gatunek ten obserwowałem tylko 2 I i 3 II 1959 na jemiolo koło Dobrego Miasta.

● *Turdus pilaris* L. W 1954 i 1955 r. kilka par gnieździło się na cmentarzu w Dobrym Mieście. W następnych latach kilka par stale zamieszkiwało zagajniki olehowe koło jez. Limajno. Od końca września trwa intensywny przelot. W ciągu zimy spotyka się nieliczne ptaki, tylko wyjątkowo zimą 1954/55 — stada do 50 osobników.

● *Turdus philomelos* BREHM. Zamieszkuje licznie wszystkie lasy. W sierpniu i wrześniu dość liczne grupki skupiają się w zaroślach kruszyny, *Frangula alnus* MILL. W okresie wędrówki, w ciągu dnia przelatuje w stadach liczących niekiedy po 70 ptaków. Jednocześnie trwa intensywny przelot nocny. Ostatnie 6 drożdów śpiewaków przeleciało 29 XII 1954.

▲ *Turdus musicus* L. 24 IV 1962 jeden ptak stale śpiewał na tym samym świerku w parku w Głotowie, a dwa inne w lesie koło Limajna. Poszukiwania gniazd w końcu maja nie dały jednak rezultatu. Gatunek ten jest bardzo liczny w okresie przelotu, kiedy to bywa notowany w stadach do 200 sztuk.

● *Turdus merula* L. Na ogół jest mniej liczny od drozda śpiewaka, lecz w lesie bukowym koło jez. Limajno dorównuje mu pod tym względem. Nigdzie

na badanym terenie nie występuje w takich ilościach, jakie spotyka się w lasach Dolnego Śląska. W Dobrym Mieście w okresie lęgowym nie był notowany. W czasie wędrówek częściej, niż to podaje TISCHLER (1941), można go widzieć bezpośrednio w locie i to niekiedy w większych grupkach: 23 X 1954 — 23 lecące na zachód, 1 XI 1954 — 14 podążających w tym samym kierunku. Corocznie pewna ilość kosów zimuje, pozostając najczęściej w osiedlach. W Dobrym Mieście stale obserwowałem 2–3 osobniki. Również w lasach spotykałem niekiedy pojedyncze ptaki: 23 XII 1958 — 1 samiec, 2 II 1959 — 2 samce, 6 II 1959 — 1 samica. Na terenie Mazur dość licznie zimują kosy również koło Olsztyna, gdzie na odcinku 3 km biegu rzeki Łyny w latach 1954–1955 spotykałem do 10 osobników. W tym miejscu Łyna oddziela dzielnicę willową miasta od parku miejskiego będącego typowym lasem mieszanym. Na terenie Mazur należałoby prowadzić ciągłe obserwacje nad tym gatunkiem, co mogłoby w przyszłości rzucić światło na zagadnienie pochodzenia „formy miejskiej”. Ciekawe, że dane TISCHLERA sugerują powolny wzrost liczebności tego gatunku na Mazurach.

● *Oenanthe oenanthe* (L.). Białorzzytka jest stosunkowo liczny ptakiem lęgowym. Do 1958 r., tj. do czasu zlikwidowania rumowisk w Dobrym Mieście, gnieździło się tam stale po kilka par. Gniazda znalazłem w bardzo różnorodnych miejscach: w 1954 r. — pod dachem budynku w Dobrym Mieście, 15 VI 1955 — w pudle leżącym na stacji kolejowej, 15 VI 1955 — w szczelinie zamieszkanego budynku. Oprócz tych gniazd, cztery inne znajdowały się poza miastem, głównie wzdłuż toru kolejowego: w 1954 — koło Olsztyna w umocnieniu wykopu w piaszczystym gruncie, 15 VI 1955 — w stosie kamieni koło toru, 27 VI 1957 — pod deską czynnego przejazdu kolejowego, 23 VII 1958 — w umocnieniu wiaduktu. Wszystkie wymienione gniazda były umieszczone w miejscach utworzonych przez człowieka. Przyłot pierwszych ptaków zanotowałem: 13 IV 1954, 8 IV 1955, 27 III 1956, 4 IV 1958. Pierwsze osobniki, przeważnie samce, pojawiają się na brzegach Łyny i żerują na podmokłych łąkach. Jeszcze 24 IV 1955 widziałem przelotne stadko złożone z 7 ptaków. We wrześniu obserwuje się pojedyncze białorzzytki, gdy zatrzymują się na samotnych zabudowaniach i po chwili lecą dalej na zachód.

● *Saxicola rubetra* (L.). Liczny ptak gniazdowy. Przyłot: 21 IV 1962, a ostatnie widziałem 14 IX i 21 IX 1958.

● *Phoenicurus phoenicurus* (L.). Nieliczny ptak lęgowy występujący w lasach oraz w ilości 1–2 par w Dobrym Mieście. Bardzo wczesny przyłot zanotowałem 8 IV 1958 (♂) oraz 18 IV 1957 (♀). W sierpniu i wrześniu pojawiają się grupki osobników przelotnych. Ostatnią pleszkę wędrującą w kierunku zachodnim widziałem 3 X 1954.

● *Phoenicurus ochruros* (Gm.). Kilka par kopcuszków gnieździ się w Dobrym Mieście, gdzie 16 VII 1954 w zniszczonej cegielni widziałem gniazdo

z młodymi*. Przyłot dwóch samców zanotowałem 30 III 1959. We wrześniu na polach i samotnych zabudowaniach obserwuje się przelotne osobniki.

● *Luscinia luscinia* (L.). Niezbyt licznie zamieszkuje parki i cmentarz w Dobrym Mieście oraz podmokłe olszyny rosnące wokół jez. Limajno i w dolinie Łyny. W miejscach tych wielokrotnie spotykałem podloty.

△ *Luscinia svecica* (L.). Tylko 11 IX 1956 widziałem jedną samicę oraz 2 VIII 1961 — jednego samca koło Swobodna.

● *Erithacus rubecula* (L.). Liczny ptak gniazdowy. Zimą 1954/55 stale obserwowałem 3 osobniki nad strumieniami w Dobrym Mieście. 4 I 1955 jednego napotkałem w głębi lasu należącego do nadleśnictwa Wichrowo.

● ? *Locustella naevia* (BODD.). Tylko jeden raz — 23 VII 1959 — widziałem jedną parę świerszczaków (samiec śpiewał) w dolinie Łyny koło wsi Swobodno. Przymuszczałem tam się gnieździła.

● *Locustella fluviatilis* (WOLF). Strumieniówka jest najliczniejszą ze świerszczaków. Zamieszkuje olchowe zadrzewienia w całej dolinie Łyny oraz wilgotne partie lasów. Łącznie w 20 miejscach śpiewały samce tego gatunku.

● *Locustella luscinioides* (SAVI). Istnieje jedno stanowisko koło wsi Swobodno, gdzie w 1958 r. śpiewały 2 samce. W 1961 r. również słyszałem tam głos brzęczki. W 1962 r. już 24 IV śpiewał jeden ptak, który jednak po podwyższeniu się poziomu wody stanowisko to opuścił.

TISCHLER (1941) nie otrzymał żadnej wiadomości o występowaniu brzęczki z terenu całych środkowych Mazur, ani nie obserwował jej w dokładnie przeszukanym powiecie bartoszyckim i lidzbarskim. Ekspansywność tego gatunku uwidacznia się zatem również i na Mazurach.

● *Acrocephalus arundinaceus* (L.). Licznie zamieszkuje jezioro Limajno i jez. Swobodno, niektóre błota, a także większe kępy trzciny w dolinie Łyny.

● *Acrocephalus scirpaceus* (HERM.). Trzcinniczek niezbyt licznie występuje koło jez. Limajno oraz pojedynczymi parami w dolinie Łyny.

● *Acrocephalus palustris* (BECHST.). Łozówka jest jednym z najliczniejszych trzciniaków. Zamieszkuje różnorodne zarośla w dolinie Łyny, park i śmietniska w Dobrym Mieście — porośnięte pokrzywami, *Urtica dioica* L., i czarnym bzem, *Sambucus nigra* L., wszystkie wsie oraz sady przy pojedynczych zabudowaniach. Nie omija też lasów i wchodzi w nie wzdłuż dolin rzek, a nawet niekiedy spotyka się ją w gęstych liściastych młodnikach. To bogactwo ulubionych przez łozówkę biotopów spowodowało, iż nie spotyka się jej w zbożach, co z kolei wyraźnie zaznacza się na terenach o przewadze pól uprawnych. Do dat podawanych przez TISCHLERA (1941) należy dodać późne stwierdzenia legów: 29 VI 1954 — 4 jaja, 24 VII 1958 — 4 jaja.

● *Acrocephalus schoenobaenus* (L.). Obok łozówki rokitniczka jest najliczniejszym trzciniakiem. Gnieździ się na brzegach wszystkich zbiorników wod-

* W 1963 r. jedna para gnieździła się w samotnie stojącym zabudowaniu koło Knopina.

nych. Od 1958 r. licznie osiedla się w całej dolinie Łyny na mocno zarośniętych błotną roślinnością okresowo zalewanych łąkach. Gatunek ten, a nie łożówka, zamieszkuje łąny zbóż, szczególnie w miejscach wilgotniejszych. Znalezione gniazda niemal zawsze znajdowały się w kępach powoju polnego. *Convulvulus arvensis* L., lub wyki, *Vicia* sp.

△ *Acrocephalus paludicola* (VIEILL.). 24 VII 1959 spotkałem dwa ptaki na bagnie porośniętym turzycami, *Carex* sp., koło Knopina. Samiec krótko śpiewał. Późniejsze poszukiwania nie dały rezultatu, przypuszczam zatem, że były to ptaki przelotne*.

● *Hippolais icterina* (VIEILL.). Dość liczny ptak gniazdowy zamieszkujący głównie osiedla ludzkie oraz zarośla w dolinie Łyny. Niekiedy jednak znajdowałem jego gniazda w sosnowym borze w krzakach jałowca, *Juniperus communis* L., lub w młodych zagajnikach sosnowych. O podobnych wypadkach nie czytałem w dostępnej mi literaturze. Spośród wielu znalezionych gniazd niektóre należały do spóźnionych lęgów: 7 VII 1955 — 5 młodych jeszcze nagich. Dnia 7 VII 1955 znalazłem także gniazdo z 4 jajami, a w odległości kilkunastu kroków było puste gniazdo pochodzące również z tego samego sezonu lęgowego. Jak wynika z tych dat również u tego gatunku niekiedy mogą być wyprowadzone dwa lęgi w roku.

● *Sylvia atricapilla* (L.). Pokrzewka czarnołbista jest liczny ptakiem lęgowym. W znacznej ilości występuje w lesie bukowym. W sierpniu dość licznie żeruje na kruszynie, *Frangula alnus* MILL. Ostatnie osobniki obserwowałem jeszcze 3 X 1954.

● *Sylvia nisoria* (BECHST.). Nierzadki ptak gniazdowy występujący głównie w lesie nadleśnictwa Wichrowo w prześwietlonych drzewostanach sosnowych z podszyciem z bzu koralowego, *Sambucus racemosa* L., i malin, *Rubus* sp. Na powierzchni około 0,25 km² tego biotopu (w partii przybrzeżnej) 30 V 1962 naliczyłem 10 śpiewających samców oraz znalazłem jedno gniazdo w budowie. Dalej w głębi lasu spotkałem jeszcze 3, 1, 1, 2 śpiewające samce. Dnia 31 V 1962 koło Smolajń w tarninie, *Prunus spinosa* L., znalazłem gniazdo z jednym jajem. 1 VI 1962 na terenie również dawniej penetrowanej kolonii czapli spotkałem 4 śpiewające samce. Powyższe dane zostały zebrane podczas trzech dni, gdyż dawniej gatunek ten zwykle był niedostrzegany i tylko raz obserwowałem rodzinę na półwyspie jez. Limajno.

● *Sylvia borin* (BODD.). Liczny ptak lęgowy, wśród pokrzewek ustępujący tylko cierniówce. Jest to wynikiem dużej ilości zagajników olchowych rozsianych po całej dolinie Łyny oraz nad strumieniami w lasach. W sierpniu do kilkudziesięciu osobników przebywa na półwyspie na kruszynie. Ostatnie ptaki widziałem tam 13 IX 1956 i 11 IX 1957.

*) 25 VII 1963 ponownie widziałem śpiewającą wodniczkę w pobliżu starorzecza. Nie wykluczam, że się tam gnieździła!

● *Sylvia communis* LATH. Najlichniesza z pokrzewek. Gnieździ się na miedzach wśród pól uprawnych i w najmniejszych krzewach. Większość osobników odlatuje około 20 sierpnia, a potem spotyka się pojedyncze okazy do 10 IX (1956) oraz 6 IX (1957) — 4 osobniki.

● *Sylvia curruca* (L.). Najmniej liczna pokrzewka. Zamieszkuje małe ogrody i brzegi lasów z krzakami jałowców. Ostatnie osobniki widziałem 10 IX 1956, 7 IX 1957 i 22 IX 1958.

● *Phylloscopus collybita* (VIEILL.). Dość liczny ptak gniazdowy.

● *Phylloscopus trochilus* (L.). Znacznie mniej liczny od poprzedniego gatunku. Zamieszkuje młodniki sosnowo-brzozowe. Gniazda nie znalazłem, z pewnością się jednak gnieździ.

● *Phylloscopus sibilatrix* (BECHST.). Liczny ptak lęgowy zasiedlający lasy liściaste, mieszane, a w mniejszej ilości nawet czyste partie świerkowe. 12 VIII 1955 pierwsza przelotna świstunka pojawiła się w sadzie wśród pól. W ciągu drugiej połowy sierpnia i w początkach września ptaki te wszędzie spotyka się licznie, często razem ze stadkami sikor. Ostatnie obserwowałem jeszcze 18 IX 1955 — 3 osobniki, 19 IX 1955 — 1 śpiewający! oraz 26 IX 1955 — 1 osobnik.

● *Regulus regulus* (L.). Dość liczny ptak gniazdowy występujący wyłącznie w drzewostanach świerkowych. 22 VII 1954 oraz jeszcze 9 VIII 1958 widziałem w pobliżu gniazda młode karmione przez rodziców.

● ? *Regulus ignicapillus* (TEMN.). Zniczek z pewnością gnieździ się na Mazurach, brak jedynie znających go obserwatorów. Dawniej nie znałem jego śpiewu, a gdy w 1962 r. odwiedziłem teren w czasie trzydniowej wędrowki 24 IV 1962 spotkałem śpiewającego samca w lesie koło jeziora Limajno. Podczas ponownego pięciodniowego pobytu w końcu maja 30 i 31 V 1962 w lesie koło Smolajna i koło Wichrowa spotkałem 2 śpiewające ptaki. Kilkogodzinne obserwacje tych osobników nie doprowadziły do wykrycia gniazda, ani też nie udało się zanotować obecności samic. Należy jednak zwrócić uwagę, że był to okres przerwy między pierwszym i drugim lęgiem u tego gatunku.

TISCHLER (1941) wymienia zaledwie kilka dat z okresu przelotu (kwiecień — początek maja), nie podając żadnych danych o występowaniu zniczków w okresie lęgowym.

● *Muscicapa striata* (PALL.). Niezbyt liczny ptak gniazdowy. W 1954 r. znalazłem gniazdo w sosnowej drągowinie w „okółku” gałęzi sosnowych. Wskazuje to na znaczną plastyczność tego gatunku w wyborze miejsc na gniazda. W sierpniu i wrześniu pojawiają się liczne przelotne osobniki. Ostatniego obserwowałem 3 X 1954.

● *Ficedula hypoleuca* (PALL.). Mucholówka żałobna jest nielicznym ptakiem lęgowym. W odróżnieniu od wielu innych okolic naszego kraju dotyczy to również przelotu.

● *Ficedula parva* (BECHST.). Mucholówka mała gnieździ się we wszystkich lasach, niekiedy nawet w starych jednogatunkowych drzewostanach świerkowych. 16 VII 1959 w lesie bukowym koło Limajna widziałem parę karmiącą kilka młodych, a nieco dalej jeszcze jedną rodzinę i dwa pojedyncze ptaki dorosłe. 30 i 31 V 1962 na znacznie większej powierzchni w nadleśnictwie Wichrowo naliczyłem co najmniej 11 par.

W czasie przelotów jesiennych corocznie spotyka się je na drzewach przydrożnych lub w zagajnikach sosnowych położonych wśród pól w okresie od 28 VIII (1956) do 26 IX (1957) i 28 IX (1958). Z reguły są to osobniki pojedyncze, a tylko 4 IX 1955 widziałem stado złożone z kilkunastu ptaków.

● *Prunella modularis* (L.). Niezbyt liczny ptak gniazdowy. 24 IV 1962 znalazłem puste gniazdo w lesie koło jez. Limajno, a w pobliżu widziałem dwa ptaki. 29 V 1962 w tym miejscu oraz nieco dalej śpiewały dwa samce. 30 V 1962 w nadleśnictwie Wichrowo także spotkałem dwa śpiewające osobniki. Niewątpliwie gatunek ten występuje liczniej niż to podałem, gdyż dawniej nie dostrzegałem go, a wymienione daty zostały zebrane w czasie 7 dni spędzonych w terenie w 1962 r.

W okresie przelotów pokrzywnicę obserwowałem regularnie. Wiosną w końcu marca i początkach kwietnia przelatuje zawsze nielicznie. W ciągu dnia wiosennego przeciętnie słyszałem głosy 1–2 osobników. Pierwszy lecący na wschód był notowany 26 III 1959. Daleko liczniej pokrzywnice pojawiają się jesienią. Pierwsze lecące na zachód stwierdziłem 10 IX 1956, 4 IX 1957 oraz 4 VIII 1961. Jeszcze 2 XI 1957 słyszałem głos lecącego ptaka. W ciągu całodziennych obserwacji w dniu 21 IX 1957 naliczyłem 14 przelatujących osobników. W niektóre dni ilość ta z pewnością przekracza liczbę 20 sztuk. Pokrzywnice lecą zwykle dość wysoko, przeważnie pojedynczo, rzadko po 5 osobników jednocześnie. Stale wydają głos charakterystyczny dla okresu wędrówek. Zatrzymując się w krzewach wśród pól lub na brzegach lasów, skupiają się w większe grupki, które po kilku godzinach znów się rozpadają i ptaki odlatują przeważnie pojedynczo. 1 I 1955 obserwowałem jedną pokrzywnicę w Dobrym Mieście.

● *Anthus campestris* (L.). Według TISCHLERA (1941) świergotek polny w środkowej części Mazur jest ptakiem nielicznym. Wymienia on m. in. jedno stanowisko leżące na badanym terenie koło Smolajna.

Obecnie liczebność tego gatunku wyraźnie wzrosła, choć stale ulega znacznym wahaniom. Szczególnie liczny był on w 1959 r. (susza), gdy stan ogólny na całym terenie wynosił około 20 par. Jedno gniazdo znalazłem koło Knopina 9 VI 1955. Zawierało ono 4 jaja, z których młode opuściły gniazdo 26 VI.

TISCHLER (1941) podaje zaledwie parę danych o przelocie tego gatunku, tłumacząc to nielicznym występowaniem w krajach nadbałtyckich. Koło Dobrego Miasta zebrałem szereg danych wskazujących na wyraźną inwazyjność przelotu tego ptaka. W 1955 r. przelot był najbardziej intensywny. Zebrałem 12 dat obserwowanych stad, niekiedy liczących po 20 osobników. Daty

te mieszczą się w okresie od 16 VIII do 21 IX. W dniach 8 IX i 11 IX widziałem grupki lecące w kierunku zachodnim: 6 oraz 8+2. W 1956 r. świergotki polne były znacznie mniej liczne. W okresie od 13 VIII do 8 IX w ciągu czterech dni spotkałem nieliczne stadka (do 5 sztuk) oraz widziałem 29 VIII trzy ptaki lecące na zachód. W 1957 r. w okresie od 8 VIII do 6 IX obserwowałem 6 razy grupki liczące do 15 ptaków. W 1958 r. pierwsze większe stadko napotkałem już 24 VII. W okresie od 18 do 25 VIII cztery razy spotkałem grupki dochodzące do 15 osobników. VAJTKEVIČJUS (1959), prowadząc w latach 1954–1956 codzienne obserwacje nad przelotem w Wentes Ragas (wybrzeże Zalewu Kurońskiego), tylko jesienią 1955 r. zanotował przelot świergotków polnych.

● *Anthus trivialis* (L.). Świergotek leśny licznie gnieździ się na brzegach lasów oraz nawet w głębi prześwietlonych drzewostanów sosnowych. Intensywny przelot trwa od połowy sierpnia do końca września.

Anthus pratensis (L.). Stosunkowo licznie gnieździ się na wilgotnych łąkach w dolinie Łyny. Przed odlotem często zbiera się w stada liczące do 50 osobników, leci jednak w grupkach po kilka sztuk. Ostatniego ptaka lecącego w kierunku zachodnim widziałem 23 XII 1957.

● *Motacilla alba* L. Pliszka siwa na badanym terenie występuje w niespotykanych poza Mazurami ilościach. Gnieździ się w budynkach, wzdłuż torów kolejowych w zasłonach przeciwniegowych, w płytkich dziuplach przydrożnych drzew itd. Przelot: 22 III 1955, 29 III 1956, 26 III 1959. We wrześniu nocujące w trzcinach stada dochodzą do 100 osobników. W miesiącu tym trwa ożywiony przelot. Pliszki siwe lecą niedużymi stadkami w kierunku zachodnim. Odpoczywające grupy liczą niekiedy po 50 ptaków. Najpóźniejszą obserwację tego gatunku poczyniłem 23 i 27 XII 1957.

● *Motacilla flava* L. Gnieździ się niezbyt licznie w dolinie Łyny. 4 VI 1957 koło Knopina znalazłem gniazdo z 6 młodymi w wieku około 7 dni. W okresie przelotów pliszki żółte zbierają się w stada do 50 ptaków. Przyłot zanotowałem 23 IV 1955. Ostatniego ptaka obserwowałem 26 IX 1957.

● *Bombycilla garrulus* (L.). Jemiołuszki pojawiają się nielicznie zimą. Nieco częściej i w większych ilościach były obserwowane zimą 1954/55 i 1958/59. Największe stada liczyły po 50 osobników.

▲ *Lanius collurio* L. Pospolity ptak gniazdowy występujący nieraz dość daleko w głębi rzadkich drzewostanów sosnowych. W niektóre lata, np. w 1954 r., ptak ten był niezwykle liczny. Przyłot: 10 V 1955. Ostatnie (młode) ptaki widziałem 18 IX 1955, 22 IX 1956, 23 IX 1957 i 1 X 1954.

● *Lanius excubitor* L. Corocznie 1–2 osobniki zimują koło Dobrego Miasta, przebywając stale w jednej okolicy. Najwcześniejszy pojaw zanotowałem 2 X 1955, a najpóźniejszą obserwację — 16 IV 1954.

▲ *Sturnus vulgaris* L. Liczny ptak gniazdowy. Pojedyncze osobniki niekiedy próbują zimować: 23 I 1955 w Dobrym Mieście przebywały 2 ptaki.

- *Passer domesticus* (L.). Bardzo liczny w osiedlach ludzkich.
- *Passer montanus* (L.). Znacznie mniej liczny od gatunku poprzedniego.
- *Coccothraustes coccothraustes* (L.). Dość liczny ptak gniazdowy, zwłaszcza w lasach liściastych. Zimą występuje w zmiennej ilości, która zależy od urodzaju owoców głogu, *Crataegus* sp., oraz grabu, *Carpinus betulus* L. Licznie spotykałem go zimą: 1954/55, 1958/59 i 1960/61. Zimą 1957/58 ptak ten był rzadki.
- *Chloris chloris* (L.). Dzwoniec jest liczny ptakiem gniazdowym zamieszkującym młodniki sosnowe oraz aleje przydrożnych lip. Zimą 1957/58 koło stogów lnu koło Dobrego Miasta przebywało stado około 1000 sztuk.
- *Carduelis carduelis* (L.). Liczny ptak gniazdowy. Wynika to z dużej ilości przydrożnych lip — ulubionego drzewa łęgowego. Zimą szczygły obserwuje się dość rzadko i zawsze nielicznie.
- *Carduelis spinus* (L.). Zapewne gnieździ się niezbyt licznie w lasach nadleśnictwa Wichrowo. Gniazd nie znalazłem, lecz w końcu maja i w czerwcu wielokrotnie spotykałem śpiewające samce, a w początkach sierpnia obserwowałem fruujące młode, karmione jeszcze przez rodziców. Od końca czerwca rozpoczyna się przelot czyży w kierunku południowo-zachodnim i zachodnim. Szczególnie w 1958 r. zjawisko to przybrało pokaźne rozmiary. Już 1 VII widziałem lecące stada: 4, 16, 10, 6 oraz kilka pojedynczych ptaków. Właściwa fala przelotnych ptaków przechodzi w końcu września i w początkach października. Zimą czyże pokazują się w zmiennych ilościach. Bardziej liczne niż zwykle były zimą 1955/56 oraz 1958/59 (intensywny nalot notowany także przez ornitologów radzieckich — KUMARI, 1961).
- *Carduelis cannabina* (L.). Dość liczny ptak gniazdowy. Jedno gniazdo z 2 jajami znalazłem już 25 IV 1954. W końcu sierpnia spotyka się niekiedy stada liczące do 100 osobników (29 VIII 1956), które odlatują w ciągu września. Zimą gatunek ten obserwowałem corocznie, lecz dość rzadko i w grupkach poniżej 10 ptaków. Nieco częściej był notowany zimą 1957/58 oraz 1958/59.
- ▲ *Carduelis flavirostris* (L.). Odnośnie tego gatunku posiadam następujące obserwacje: 21 XII 1958 — 11 (?) lecących, 22 XII 1958 — 1 samiec żerujący, 30 XII 1958 — 1 w locie, 28 XII 1959 — 1 żerujący koło Knopina, 29 XII 1959 — 26 koło Knopina, 31 XII 1959 — 95–100 koło Knopina.
- ▲ *Carduelis flammea* (L.). W miesiącach letnich tylko raz 29 VII 1959 widziałem koło Knopina lecącego ptaka i wyraźnie słyszałem jego głos. TISCHLER (1941) pisze jedynie o dwóch przypadkach spotkania czeczotek w miesiącu wrześniu: 25 i 29 IX. W 1958 r. nieoczekiwanie 27 i 29 IX widziałem pojedyncze osobniki lecące na zachód. W następnych latach nie prowadziłem w tym czasie obserwacji i nie mogłem sprawdzić, czy istotnie było to zjawisko wyjątkowe. Zimą na badanym terenie czeczotki występują w zmiennych ilościach: 1953/54 — kilkakrotnie obserwowałem małe grupki, 1954/55 i 1955/56 — nie były obserwowane, 1956/57 i 1957/58 — stadka po kilka sztuk, 1958/59 —

najlichnieszy pojaw — stada po 10–20, a niekiedy ponad 50 sztuk, 1959/60 — stadka po 10 sztuk, 1960/61 — nie były obserwowane, 1961/62 — bardzo nieliczne. Są to dane zebrane w czasie dwutygodniowych obserwacji w końcu grudnia i w początkach stycznia.

● *Serinus canaria* (L.) W 1955 r. stwierdziłem dość liczne gnieźdzenie się kuleczków w Olsztynie. Koło Dobrego Miasta (25 km N) pierwszego osobnika zaobserwowałem 9 VIII 1958, gdy przelatywał ze wschodu. 26 III 1959 oraz 4 VIII 1961 widziałem pojedyncze żerujące samce. W 1962 r. w czasie krótkotrwałego pobytu w Dobrym Mieście 31 V stwierdziłem gnieźdzenie się w parku miejskim. W następnym dniu w dwóch punktach miasteczka widziałem po jednym osobniku oraz słyszałem śpiew innego.

Przedstawione fakty w porównaniu z danymi TISCHLERA (1941) wskazują, że zagęszczanie stanowisk kuleczyka na Mazurach nadal trwa. Z Olsztyna i z całych dawnych Prus Środkowych TISCHLER wylicza najwyżej obserwacje osobników śpiewających, lecz nie gnieźdzących się.

● *Pyrrhula pyrrhula* (L.). Niewątpliwie gnieździ się wszędzie w okolicznych lasach, jednak gniazd nie udało mi się odszukać. W lipcu i w sierpniu wielokrotnie obserwowałem grupki młodych ptaków z brązowymi czapeczkami. Dorosłe osobniki notowałem podczas całego sezonu lęgowego i to wcale nie rzadko. Już w sierpniu stada gili często pokazują się nad polami. Zimą ilość obserwowanych ptaków jest bardzo różna: 1954/55 i 1955/56 — liczne niezbyt duże stadka, 1956/57 i 1957/58 — rzadko i nielicznie obserwowane, 1958/59 — bardzo liczne, w ogródkach w Dobrym Mieście 100 sztuk, 1959/60 — liczne małe stadka, 1960/61 i 1961/62 — nieliczne małe grupki, 1962/63 — zupełnie nie obserwowane w końcu grudnia i w początkach stycznia.

△ *Carpodacus erythrinus* (PALL.). 11 VI 1955 koło stacji kolejowej w Dobrym Mieście obserwowałem śpiewającego przelotnego samca w upierzeniu przypominającym samicę. TISCHLER (1941) obserwował jednego kolorowo ubarwionego samca 1 VI 1910 koło Kosynia w pobliżu Dobrego Miasta.

● ? *Loxia curvirostra* L. Krzyżodziób świerkowy prawdopodobnie gnieździ się w niektóre lata w nadleśnictwie Wichrowo, gdyż spotykałem tam śpiewające ptaki w ciągu całego okresu wczesno-wiosennego.

W latach inwazyjnych (1956, 1958, 1959 i 1962) już od końca czerwca coraz częściej można było obserwować pojawiające się stada. W początkach lipca uwydatniała się przewaga stad lecących w kierunku południowo-zachodnim. W sierpniu, a niekiedy aż do października (1958), są one najlichniesze i dochodzą do 30 ptaków. Najczęściej widziałem je podczas przelotu nad polami.

● *Fringilla coelebs* L. Zięba jest najlichnieszym ptakiem lęgowym. W dniach najbardziej intensywnego przelotu, np. 21 IX 1957, w ciągu 6 godzin (6⁰⁰–12⁰⁰) w pasie o szerokości 0,5 km przeleciało około 5000 sztuk, 27 IX 1957 w ciągu zaledwie 10 minut (6⁵⁰–7⁰⁰) — aż 700 ptaków. Jak na teren położony w odda-

leniu od wybrzeża morskiego są to ilości znaczne (por. TISCHLER, 1941). Corocznie niektóre osobniki pozostają na zimę, zwłaszcza nad strumykami w Dobrym Mieście, gdzie woda nie zawsze zamarza. W ciągu kolejnych ośmiu zim zawsze spotykałem te ptaki. Najczęściej były to samce, chociaż i samice zimują dość regularnie. Zwykle obserwowałem pojedyncze osobniki, a nieco liczniej (w stadkach do 10 sztuk) spotykałem je zimą 1954/55 i 1955/56. Zimą 1957/58 koło stogów lnu przebywało stado 20 ptaków.

▲ *Fringilla montifringilla* L. Jery przelatują bardzo licznie jesienią. Już w pierwszej dekadzie października są liczniejsze od lecących zieb. Pierwsze ptaki widziałem: 21 IX 1956, 27 IX 1957, 18 IX 1958. Każdego roku spotykałem je także w okresie zimowym. Zwykle są wtedy grupki 2–5 ptaków, a jedynie zimą 1957/58 obserwowałem stada do 15 osobników, przy stogach lnu zaś dochodzące do 30 jérów jednocześnie. Ta ostatnia zima charakteryzowała się urodzajem buczyny.

● *Emberiza citrinella* L. Pospolity i liczny ptak lęgowy. Oprócz wielu gniazd naziemnych znalazłem 2 gniazda umieszczone na wysokości 1 m na młodych sosenkach. Przymuszczałem oba gniazda należały do tej samej pary, gdyż znajdowały się w odległości około 50 m od siebie oraz zostały znalezione w dniach: 16 V 1954 — 2 jaja, 21 VII 1954 — 4 jaja. Przymuszczenie to potwierdza fakt, że jaja w obu gniazdach miały dostrzegalne różowawe tło zamiast normalnego szarego lub białawego.

Zimą koło stogów owsa zbierają się stada liczące niekiedy do 1000 osobników (np. 1957/58).

● *Emberiza calandra* L. Według TISCHLERA (1941) w latach trzydziestych liczebność potrzeszcy w powiecie lidzbarskim i bartoszyckim wyraźnie zmalała. Obecnie koło Dobrego Miasta są one nieliczne. Gniazda nie znalazłem, choć niewątpliwie gnieźdzą się w niewielkiej ilości wzdłuż toru linii kolejowej Olsztyn–Braniewo. Regularnie spotyka się ptaki zimujące, które najczęściej skupiają się koło stogów zboża. Szczególnie liczne były w czasie zim: 1957/58 — do 170 sztuk przy stogach, 1958/59 — do 300 również przy stogach zboża.

● *Emberiza hortulana* L. Wszędzie gnieździ się w niewielkiej ilości. Przyłot 29 IV 1955. Ostatnie ptaki widziałem: 23 VIII 1955, 29 VIII 1956, 3 IX 1957, 16 VIII 1958.

● *Emberiza schoeniclus* (L.). Dość licznie gnieździ się wokół zbiorników wodnych oraz na brzegach zalanych łąk w dolinie Łyny. Jako wypadek wyjątkowy stwierdziłem gnieźdzenie się potrzosa w zbożu, w miejscu bardziej wilgotnym. Jeszcze 28 XII 1959 widziałem jednego samca koło Knopina.

▲ *Plectrophenax nivalis* (L.). Śnieguły obserwowałem w następujących ilościach: 5 IV 1958 — około 100 lecących wysoko w kierunku północnym, 3 XI i 27 XII 1958 — 4 i 6 koło Knopina, 28 XII 1959 — 1 koło Knopina (obserwował J. OKULEWICZ), 1 I 1960 — 1 głos słyszałem koło Knopina.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Przy porównywaniu wyników obecnych obserwacji z danymi TISCHLEBA (1941) dostrzega się pewne zmiany w składzie awifauny zamieszkującej omawianą część powiatu lidzbarskiego. W ostatnich latach nie stwierdzono tu występowania kraski, *Coracias garrulus* L., gatunku niegdyś gnieźdzącego się w nadleśnictwie Wichrowo. Sporadyczność obserwacji kani rdzawej, *Milvus milvus* (L.), wskazuje prawdopodobnie na opuszczenie dawnego stanowiska lęgowego w tymże nadleśnictwie.

Znacznie więcej gatunków wykazało skłonność do zagęszczania stanowisk lęgowych. Dotyczy to kruka, *Corvus corax* L., kulczyka, *Serinus canaria* (L.), brzęczki, *Locustella luscinioides* (SAVI), oraz prawdopodobnie remiza, *Remiz pendulinus* (L.). Gatunki te do lat czterdziestych nie były znane z terenów całych środkowych Mazur, a obecnie zostały tam wykryte jako gniazdowe. W wypadku kruka nie jest wykluczone, że przelomowym okresem w wahaaniach jego liczebności były lata drugiej wojny światowej. W tym czasie gatunek ten nie podlegał intensywnemu tępieniu, a także miał dużo łatwo dostępnego pokarmu.

Obserwacje zniczków, *Regulus ignicapillus* (TEMM.), wskazują na przypuszczalne gnieźdzenie się tego gatunku na badanym terenie. Ze względu na trudności, jakie wielu obserwatorom sprawia wykrywanie tego ptaka, przypuszczenie, że dawniej nie występował na Mazurach w okresie lęgowym, byłoby ryzykowne.

Oprócz wyżej omówionych różnic między dawną i obecną awifauną badanego terenu, również i w okresie ostatnich obserwacji nastąpiły pewne zmiany. Jedne z nich zostały wywołane stopniowym wzrostem zabagnienia doliny Łyny i utworzenia się stałych rozlewisk, bądź okresowo zalewanych łąk, które już od 1958 r. mocno zarosły roślinnością błotną. Z kolei odbiło się to na awifaunie — nastąpił wyraźny wzrost liczebności łysek, *Fulica atra* L., rokitniczek, *Acrocephalus schoenobaenus* (L.), i wyraźny, lecz być może tylko chwilowy wzrost ilości rybitw czarnych, *Chlidonias nigra* L. W 1958 r. zagnieździła się tu pierwsza para łabędzi niemych, *Cygnus olor* (GM.). Interesujący jest fakt, że podobne zmiany biotopu w dolinie rzeki Guber (także na Mazurach) dały dość zbliżony efekt (MIERZWIŃSKI, 1959). Inną przyczyną zmian w awifaunie jest intensywny wyrąb lasów. Już obecnie zauważyć się daje pewien wzrost liczebności paszkota, *Turdus viscivorus* L., postępujący w ślad za tworzeniem dużych polan. Można w sumie stwierdzić, że awifauna lęgowa na badanym terenie nie uległa zubożeniu, lecz przeciwnie, pewnemu wzbogaceniu, szczególnie w grupie ptaków wodno-błotnych.

Charakterystyczne dla krainy mazurskiej jest utrudnione zasiedlanie jej przez kulczyka, *Serinus canaria* (L.). W trwającej już 150 lat ekspansji tego ptaka na północ zaznaczyło się pewne zahamowanie tempa rozprzestrzenia-

nia się kuleczyka z chwilą osiągnięcia granicy Mazur. Były one też omijane nawet po opanowaniu obszarów położonych znacznie dalej na północ. Tak więc, gdy w Królewcu gnieźdzenie się kuleczyka stwierdzono już w 1918 r., na Mierzei Kurońskiej w 1920 r. (TISCHLER, 1941), a w Rydze w 1950 r. (VILKS, 1953), to w Olsztynie, sądząc według stwierdzonego tam dość licznego gnieźdzenia się w 1955 r., osiedlenie nastąpiło w latach 1945–1950. W 1951 r. ptak ten pojawił się w Wilnie (IVANAUSKAS, 1959). W Dobrym Mieście gniazdowanie stwierdzono dopiero w 1962 r. Z wymienionych dat wynika, że kuleczyk najszybciej posuwał się wzdłuż wybrzeża.

Kolejnym przykładem może być „forma miejska” kosa, *Turdus merula* L. GRACZYK (1959) w swej pracy o kosie na mapce na s. 63 przedstawił trzy kolejne wschodnie granice występowania tej formy. Widzimy tam doskonale, że po osiągnięciu granicy mazurskiej ekspansja została zahamowana, gdy bardziej na południe w latach 1947–1956 zostały zajęte przez ten gatunek ogromne przestrzenie. Fakty te nasuwają przypuszczenie, że istnieje jakaś trudna do pokonania przeszkoda hamująca rozprzestrzenianie się form związanych z osiedlami ludzkimi. Możliwe, iż są nią szerokie pasma lasów okalających krainę mazurską od Suszu, poprzez Iławę, Ostródę, Szczytno i Pisz. Tereny te są pozbawione zarazem większych miast, które po prostu ściągałyby zalatujące osobniki. Mazurskie miasteczka gubią się wśród dużych przestrzeni lasów. Pewien wpływ może wywierać także nieco ostrzejszy klimat.

Kierunki przelotów. Corocznie nad badanym terenem można obserwować intensywny przelot ptaków wędrownych. Porównując go z danymi TISCHLERA (1941) o intensywności przelotu w głębi Mazur, można dostrzec, że jest on tu istotnie intensywnie wyrażony. Przyczyn tego skupienia gatunków przelotnych należałoby szukać w układzie warunków ekologiczno-geograficznych na znacznie większych obszarach. Przypuszczalnie niemałą rolę odgrywa tu układ kompleksów leśnych, które na badanym terenie zbliżają się do siebie na osi NE–SW. Świadczą o tym licznie przelatujące wzdłuż tej linii krzyżodzioby świerkowe, *Loxia curvirostra* L., sikory: *Parus ater* L., *P. caeruleus* L., dzięcioły duże, *Dendrocopus major* (L.), oraz krogulce, *Accipiter nisus* (L.).

Ogromna jednak większość gatunków leci w kierunku zachodnim (jesienią) lub wschodnim (wiosną). Jedynie przy wietrze z południowego zachodu kierunek przelotu odchyła się od zachodniego i ptaki lecą pod wiatr. W kierunku zachodnim lecą jesienią przedstawiciele: *Anseriformes*, *Charadriiformes*, *Corvidae*, rodzajów: *Columba*, *Buteo*, *Fringilla*, *Carduelis*, *Alaudidae*, *Hirundinidae*, *Motacillidae* i innych grup. Jest to zatem pewne odchylenie od ogólnie podawanego dla Europy Środkowej kierunku wędrówek południowo-zachodniego.

Niewielka grupa gatunków przelatuje nad terenem w kierunku południowym, prawdopodobnie wędrując wzdłuż doliny Łyny. Wiosną lecą one na północ, a jesienią wracają na południe. Należą tu rodzaje *Larus* i *Ciconia*.

Naloty gatunków inwazyjnych. Z przedstawionych obserwacji wynika, że w omawianym okresie były notowane znaczne wahania liczebności gatun-

ków przelatujących, w niektórych wypadkach przybierające charakter inwazji. Interesujące będą porównania tych danych z wynikami obserwacji oraz odłowów ptaków prowadzonych na wybrzeżu Bałtyku głównie przez ornitologów z radzieckich republik nadbałtyckich. Wytypowane na podstawie obserwacji z okolic Dobrego Miasta lata inwazyjnych nalotów tylko w jednym wypadku nie pokrywają się z danymi badaczy radzieckich. Oto bardziej szczegółowy przegląd obserwowanych inwazji:

Nucifraga caryocatactes macrorhynchos BREHM. Wielka inwazja w 1954 r. była zanotowana we wszystkich punktach nadbałtyckich, w Czechosłowacji i Niemczech (KUMARI, 1960) oraz w okolicach Dobrego Miasta. Początek inwazji był zsynchronizowany.

Anthus campestris (L.). Wyraźny wzrost liczebności przelotnych osobników w 1955 r. zanotowano koło Dobrego Miasta oraz w Wentes Ragas (VAJTKEVICJUS, 1959).

Garrulus glandarius (L.). W 1955 r. w Wentes Ragas początek przelotu zanotowano w dniach 22–26 IX (VAJTKEVICJUS, 1959). Punkt ten leży nad Zalewem Kurońskim, czyli zdecydowanie bardziej na północ niż Dobre Miasto, koło którego przelot inwazyjny rozpoczął się już 19 IX.

Parus ater L. Przelot w 1956 r.: Rybaczyj (Mierzeja Kurońska) — początek przelotu 16–18 IX (KUMARI, 1961); Dobre Miasto — początek 28 VIII, intensywny przelot od 24 IX. Przelot w 1957 r.: Rybaczyj — regularnych obserwacji nie prowadzono; Dobre Miasto — początek 24 VIII, intensywny przelot od 21 IX. W tym roku sikory leciały nieco mniej licznie niż w r. 1956. Przelot w 1958 r.: Rybaczyj — początek przelotu 16 IX (KUMARI, 1961); Dobre Miasto — obserwacje prowadzono od 14 IX i już w tym dniu zanotowano ożywiony przelot.

Dendrocopus major (L.). Przelot w 1956 r.: Rybaczyj — wzrost liczebności w krajach nadbałtyckich nastąpił już w sierpniu (KUMARI, 1961); Dobre Miasto — pierwszy przelatujący osobnik był obserwowany 2 VIII. Przelot w 1958 r.: Rybaczyj — „od sierpnia”, Ottenby na Olandii — od 20 VIII (dane według KUMARIEGO, 1961); Dobre Miasto — pierwszy przelatujący osobnik 6 VIII.

Loxia curvirostra L. O nalotach krzyżodziobów w omawianych latach pisze jedynie KRYSZTOFIK (1957, 1960). Inwazja 1956: w Górach Świętokrzyskich pierwsze stado zanotowano 26 VI (KRYSZTOFIK, 1957); koło Dobrego Miasta od pierwszych dni lipca obserwowano grupki lecące na południowy zachód i na południe. Inwazja 1958 r.: w Górach Świętokrzyskich wielkie ilości krzyżodziobów obserwowano od końca sierpnia do października (KRYSZTOFIK, 1960); koło Dobrego Miasta pierwsze lecące stado widziano 1 VII, a nasilenie przelotu miało miejsce po 23 VII.

Carduelis flammea (L.). Podczas inwazyjnego nalotu w 1958 r. w stacji Rybaczyj przelot tego gatunku zanotowano tylko w drugiej połowie października (KUMARI, 1961). Koło Dobrego Miasta pierwsze osobniki obserwowano już 27 i 29 IX.

Powyższe zestawienie zwraca uwagę na dość interesujący szczegół, którym jest wcześniejsze rozpoczynanie się przelotu sikor sosnówek, *Parus ater* L., sójka, *Garrulus glandarius* (L.), i dzięciołów dużych, *Dendrocopus major* (L.), w punkcie położonym znacznie dalej na południe — w okolicach Dobrego Miasta. Warto jeszcze zwrócić uwagę na fakt, że mimo wieloletnich obserwacji w dawnej stacji „Rossitten” również jako najwcześniejszą datę początku przelotu sikor sosnówek podawano dzień 13 IX (1935). Rzuca to ciekawe światło na zagadnienie pochodzenia osobników biorących udział w nalotach inwazyjnych. Istnieją bowiem tylko dwie możliwości — albo osobniki gnież-

dżące się na pobliskich terenach w stosunku do punktów obserwacyjnych rozpoczynają pierwsze przelot, albo też fala inwazyjna nadciąga ze wschodu, a nie z północy lub z północnego wschodu.

PIŚMIENNICTWO

- GRACZYK R. 1959. Badania nad występowaniem i stanem ilościowym kosa (*Turdus merula* L.) w Polsce. Ekol. pol. ser. A; Warszawa, 7, 3: 59-82.
- IVANAUSKAS T. 1959. Izmenenija v faune ptic Litvy za poslednije desjatiletije. Trudy III pribalt. orn. Konf., Vilnius, p. 125.
- KRYSZTOFIK E. 1957. Inwazja krzyżodzioba świerkowego w Górach Świętokrzyskich. Las polski, Warszawa, 31, 11: 14-15.
- KRYSZTOFIK E. 1960. Wpływ żeru krzyżodzioba świerkowego na urodzaj szyszek i pozyskanie nasion modrzewia. Las polski, Warszawa, 33, 18: 4-6.
- KUMARI E. 1960. Nalet sibirskich orechovok na Evropejskiju čast' S.S.S.R osenju 1954 goda. Trudy probl. i temat. Soveščanii Z.I.N., Moskva-Leningrad, 9: 119-128.
- KUMARI E. 1961. Meždunarodnyje nabludenija za migracijami ptic na territorii Baltiki osenju 1956 i 1958 goda. Orn. Kogumik, Tartu, 2: 9-41.
- MIERZWIŃSKI W. 1959. Łabędzie na Mazurach. Chrońmy przyr. ojez., Kraków, 15, 4: 27-31.
- NEHLS H. W. 1959. Ohrenlerche, Spornammer und Schneeammer in Mecklenburg. Falke, Jena, 6, 5: 147-153.
- TISCHLER F. 1941. Die Vögel Ostpreussens und seiner Nachbargebiete. I-II, Königsberg-Berlin.
- TOMIAŁOJĆ L. 1958. Sokół białozór w województwie olsztyńskim. Chrońmy przyr. ojez., Kraków, 14, 2: 40-41.
- VAJTKEVIČJUS A. J. 1959. Migracija ptic otrjada vorobjinych (*Passeres*) v Ventes Ragas 1954-1956 gg. Trudy III pribalt. orn. Konf., Vilnius, 41-50.
- VILKS K. A. 1953. Kolebanija čislennosti nekotorych vidov ptic Latvijskoj S.S.S.R. za poslednije desjatiletija. „Perelety ptic v Evropejskoj časti S.S.S.R.”, Izd. Akad. Nauk S.S.S.R., Riga, 183-186.

Przyjęto do druku: 10 VI 1963.

Adres autora: Wrocław, ul. Sienkiewicza 21,
Zakład Ornitologii Uniw. Wrocławskiego

РЕЗЮМЕ

Автором приводятся результаты орнитофаунистических исследований, проведенных в период 1954 — 1962 гг. в окрестностях Доброго Мяста (Мазурское Поозерье, район Лидзбарк Варминьский).

Исследованная территория поверхностью 50 км² состоит главным образом из биотопов культурного ландшафта, довольно значительных лесных массивов (сосновые, сосново-еловые, сосново-лиственные и буковые леса). Район этот пересекает река Лына, там же расположено озеро Лимайно.

Следует отметить, что в северной части рассматриваемого района вел свои многолетние наблюдения Тишлер (TISCHLER, 1941) — с результатами его исследований автор сравнивает собственные данные.

Работа содержит общую характеристику и анализ изменений местной орнитофауны. Автор рассматривает 190 видов птиц, в том числе 1 вид, отмеченный лишь Тишлером (1941). 120 видов приводятся в качестве гнездящихся, 10 — гнездование которых не вполне доказано.

Употребленные в систематическом обзоре символы имеют следующие значения:

- вид гнездящийся,
- † вид по всей вероятности гнездящийся,
- ▲ вид регулярно появляющийся,
- △ вид появляющийся спорадически.

Невыясненный характер пребывания не обозначен никаким символом.

Автором приводятся новые данные по расширению границ гнездовых ареалов видами, которые лишь недавно стали гнездиться в пределах исследуемой территории.

Corvus corax L. Гнездится в количестве 2–3 пар.

Serinus canaria (L.). С 1962 г. гнездится в Добром Месте. В 1955 г. несколько гнездовых пар обнаружено в Ольштыне.

Locustella luscinioides (SAVI). В последние годы 1–2 самца (поющие) регулярно наблюдались автором. Вид приводится как гнездовой.

Remiz pendulinus (L.). В пределах исследуемой территории не гнездится, хотя судя по обнаруженному в 1959 г. выводку, по всей вероятности гнездовой в прилежащем районе.

Certhia brachydactyla ВЕНЕМ. Вид отмечен двукратно.

Regulus ignicapillus (ТЕММ.). В гнездовой период 1962 г. отмечено 2 поющих самца. Автор полагает, что этот вид определенно является гнездовым в Мазурском Поозерье, однако некоторыми орнитологами мог быть упущен из виду.

Cygnus olor (GM.). Регулярно гнездится одна пара. Отмечено возрастающее по годам количество холостных особей.

Из зоогеографических вопросов автор обращает внимание на приостанавливающуюся на границе Мазурского Поозерья экспансию *Serinus canaria* (L.) и городской формы *Turdus merula* L.

По данным автора направленность перелетов в пределах исследуемой территории представляется следующим образом: большинство видов перелетает осенью в западном направлении; весенний перелет устремляется на восток. Эта особенность является отклонением от общеизвестных в центральной Европе направлений перелетов на юго-запад и северо-восток, причина которого не выяснена.

В заключительной части работы автор сравнивает сроки начала инвазии некоторых видов в окрестностях Доброго Мьяста с литературными материалами, собранными в Рыбачим и Вентес Рагас. На внимание заслуживает факт, что появление инвазионных видов в близости Доброго Мьяста является более ранним, чем в более северных пунктах.

SUMMARY

The author reports and discusses the results of his avifaunal investigations carried out in the period of 1954–1962 on an area of 50 kms² in the district of Lidzbark, province of Olsztyn, northern Poland. In the northern part of the same district and in the neighbour district of Bartoszyce long time observations were carried out by TISCHLER (1941).

The area under observation consists of very different biotopes and includes cultivated fields, meadows, considerable mixed and coniferous woods, beechwoods, lake Limajno, river Łyna and human settlements.

The author discusses first the characteristic features of local avifauna in more important biotopes, then presents a list of 190 species observed by himself adding 1 more reported by TISCHLER (1941). 120 species of these breeds here, 10 more are supposed to do it as well. The symbols used in the list mean:

- breeding species,
- † supposed breeding species,
- ▲ regular passage migrant,
- △ irregular migrant or accidental,
- no symbol — status unclear.

In his conclusions the author points out the species which previously did not breed in the central Mazury district and now have been found breeding. These are:

Corvus corax L. — 2–3 pairs breed; one nest found.

Serinus canaria (L.) — Breeds at Dobre Miasto only since 1962. In Olsztyn numerous breeding pairs were observed in 1955.

Locustella luscinioides (SAVI) — During recent years 1–2 males have been heard singing constantly at a small bog. The author admits they breed there.

Remiz pendulinus (L.) — does not breed in the investigated area. However, it does breed nearby because immatures were observed in July 1959.

Certhia brachydactyla BREHM — Was observed twice.

Regulus ignicapillus (TEMM.). In the breeding season of 1962, two singing males were observed. The author expresses opinion that this species breeds in the Mazury district and was overlooked in the past.

Cygnus olor (GM.). One pair breeds regularly. An increase in number of non-breeding birds was observed.

The author draws attention on the interesting fact, that the breeding expansion of *Serinus canaria* (L.) and of the „urban form” of *Turdus merula* L. were withheld when they reached the boundary of the Mazury district.

The migration passages over the discussed area are as follows: in autumn the majority of species migrate westwards, in spring they return eastwards. This is a marked deviation from the standard direction of migration

which in Central Europe runs towards SW in autumn and towards NE in spring.

The paper ends with a comparison of dates indicating the beginning of invasions of certain species observed at Dobre Miasto, Rybatshi (Rossitten) and Ventes Ragas. These proved to be earlier at Dobre Miasto than at the two other places although they both are situated much more northwards than the place of the author's observations.

Redaktor pracy — mgr M. Józefik

Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Warszawa 1963
Nakład 1550+100 egz. Ark. wyd. 3,0, druk 2¹/₈. Papier druk. sat. kl. III 80 g B1. Cena zł 12,—
Nr zam. 1157/63 — Wrocławska Drukarnia Naukowa — S-7